

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia Provinciæ Paraquariæ Societatis Jesv

Techo, Nicolas

Leodii, MDCLXXIII.

Liber Decimus-Tertius.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38528

HISTORIÆ
PROVINCIAE PARAQUARIÆ
SOCIETATIS JESU
LIBER DECIMUS-TERTIUS.

CAPUT

I.
Franciscus
Lupercius
statum sociæ
Provinciæ
inspicit.

1641.

CCEPTIS Præpositi Generalis litteris, Franciscus Lupercius Curbanus, Limæ Theologiam profitens, ad regimen Provinciæ Paraquariæ capessendum Peruviam Tucumaniamque prætergressus, ubi ad portum Boni-aëris appulit, Didaci Borroæ decessoris sui, Francisci Diastanii, & subsidiariorum ex Europa Sociorum aspectu, ab septingentarum leucarum itineris fastidio luculenter est recreatus. Et quia multæ Oceani aquæ non extinxerant in novis advenis caritatis ignem, sed

auxerant, primus ejus labor fuit, in sedandis aliquorum flammis, qui studiis nuncium remittere volentes, præproperè meditabantur animarum incendium, cum quibus partem itineris per desertam centum & amplius leucarum planitiem remensus, per campos speciem Collegii exhibuit. Vehebantur enim sex & triginta Socii magnis curribus, quos habebant noctu pro cubicalis, diu verò tentoria, pro templo triclinioque figebantur. Noctū progrediebantur Solis æstum devitantes, nihiloque secius, quàm in urbibus solet: per stata temporum intervalla, ad religioſas exercitationes nolâ portatili ciebantur; Collegium rotatile dices. Auspicatus fuit Cordubensibus tantorum hospitem adventus, pace Præsulem inter & Prætorem non sine operâ Provincialis sancitâ, qui advenis in suas classes distributis, de statu Provinciæ inquirens, hæc fermè reperit. Provinciam occupabant centum & octoginta circiter Socii. Octona Collegia apud Hispanos, & apud Indos duæ supra viginti sedes numerabantur. Quod ad operarios atinebat, omnes instituti sui memores nihil reputabant propriâ probitate pretiosius, & infra propriam probitatem nihil habebant carius, quàm aliis prodesse. Missiones ad remota loca ex singulis Collegiis hoc fermè modo instituebantur. Duo Patres uno curru vehebantur, quo & pro domo utebantur, & necessaria ad victum Sacrificiumque faciendum circumferebant. Dum ad pagum villamve pervenerant, convocatis incolis, sub erecto tentorio Sacris tradendis, & seminando Dei verbo, vacabant. In Collegiorum nostrorum templis Sacramentorum frequentissimus erat usus. Sacræ conciones utiles habebantur, Virginis Matris fodalitia augebantur, Urbibus & pagis miserum in modum infectis alacriter & promptè subveniebatur. Indorum ubique & Æthiopum cura præcipuè Sociis incumberebat; nullis ad id præstandum nominatim designatis; omnibus, etiam gravissimis Patribus, pro se gloriosum periculum deposcentibus. Omnium in nos, ob æstimationem utilitatis, magna propensio, & sicubi tenebras nostro nomini obducere invidi conarentur; illicò cognitæ probitatis radiis dissipabantur. Sed interim dum novus Provincialis in notitiam aditæ provinciæ incumbit, Socii ubique pro more magna moliri pergebant.

CAPUT

II.
Socii per
Tucumaniam
egregiè la-
borant.

Castitas de-
fensa.

BI S Cordubensis ditio ab excursoribus exculta est, non sine notabilium rerum successu. Eminentia seligam. Mulierem ad fluminis ripam linteas vestes abludentem perfrictæ frontis nebulo deperiit, & quia hanc vincere illecebris nequivit, vim inferre non dubitavit. Sed virago, repulsâ vi, hostem prostravit; qui à muliere se vinci dedignatus, exerto cultro humerum ejus percussit. Cultro verò illa è cruentis turpibusque manibus excusso, celeri fugâ victoriæ secu-

ritatem

ritatem quærens, spoliū pudoris sponſo candido & rubicundo oblatum venit. Impotentē noxiâque verecundiâ facilegè celaverat jamdiu Sacerdotes nefanda quædam facinora vir impius, nec in animum inducebat se illa posse aliquando detegere. Cùmque ideo bona, quorum Christi beneficiò hæredes sumus, adipisci desperaret, præsentibus tantum inhiabat. Coronabat se defloratarum virginum veneris roſis, & nullum matronarum pratium, quod non lubricè pertransiret, relinquebat. Et si quandoque sibi resisti sentiret, quominus libidine destinata frueretur, dæmone pro lenone utebatur; cui, pro lenocinii mercede, animam nefariè despondebat. Hoc hominis monstrum unâ vice tantum alloquutus è Patribus unus, reperit, cœlitus immisâ cogitatione, velle respiscere: audiit itaque reum scelera sua explicantem, tanto cum animi dolore, ut illi non dubitârit spem veniæ certam facere, & exemplis ostendere talia subinde permitti à Deo Optimo Maximo, ut patefaciat divitias bonitatis suæ. In Sancti Michaëlis urbe multi Æthiopes sub conditione reloti sunt; quorum unus interrogatus à nostris, num intellexisset quid secum factum fuisset, cùm Angolæ baptizaretur, respondit se nequaquam intelligere potuisse, quod aliâ quàm Angolanâ linguâ Sacerdotes uterentur: & sic non frustra denuò lotus est Æthiops. Currus, quo è nostris unus vehebatur, in spinetum sylvestre impexit, in quo Indum animam vix jam trahentem cùm reperisset, hominem solatus est spe potiundæ beatitudinis, ad quam indubiè invitari videbatur hoc non fortuito, sed à Superis disposito casu. Agnosceus æger Cœli beneficium, animam confessione purgavit, quam sub noctem ejusdem dici felicissimè benefactori suo reddidit. Eandem urbem, vicinaque loca infestabat infamis præstigiator, cui mos erat in obviis pagis mulcolo stramineo se includere, è quo quotquot eò loci aderant, suo quemque nomine, quamvis nullum nosset, compellebat, dictitans se à Deo missum, ut solatio mœstis foret, & dubiis consilio. Mentiebatur se grandinum & pluviz patrem, suâque ope triticum maturescere, per se morbos creati, curarique. Quibus erratis ut irretiret simplices animos, in speciem sana quædam monita intermiscibat; amandum nempe esse Deum, preces fundendas, & hujusmodi similia; quam pietatem, si Superis placet, potitatione terminabat. Postremò amuleta mortifera contra morbos grandinemque distribuebat, omnibus auditoribus severè injungens, ne Partibus è Societate Jesu, quæ abs se facta dictaque fuerant, revelarent; alioquin pœnam loquacitatis luituros. Nostrorum tamen operâ plurimi, his incantationibus illaqueati, saniori timore perculli, malum commercium abjurârunt, & peccata confessi, pernicioso homini se subtraxerunt. Ex hoc Collegio excursum ad pagos fructuosissimè, quod idem factitatum est ab aliis Collegiorum excursoribus; quarum excursionum nobilissimæ fuerunt ad Calchaquinos Abiponesque.

*Vir effraus
domissa.*

*Æthiopes
reloiti.*

*Ægri fortuito
reperi
feliciter mori.*

*Præstigiato-
rio artibus
sua.*

SANCITA pace inter Tucumanos Calchaquinosque, Philippus Albornosius Ægidii Cardinalis frater, Tucumaniz Præfectus, ab Didaco Boroâ Provinciali anno proximè elapſo petierat, ut ad Calchaquinos vallem Deo Regique Catholico conservandam Socii postliminiò mitterentur. Satis enim apparebat sine operâ Societatis diuturnam pacem esse non posse. Approbato Prætoris consilio, Didaci Boroæ jussu Ferdinandus Torreblanca, & Petrus Patricius, in Londinensium paludem lustratione degentes, per Diaguitas sanguine & linguâ Calchaquinis affines, in designatam provinciam ingredi statim tentarunt. Frustra tamen: nam omnes aditus aut Diaguitarum offensione, aut itinerum periculis, interclusi erant: coactique sunt ad urbem Sancti Michaëlis venire, unde Lupercii, novi Provincialis, jussu, liberali comœtu instructi discedentes, Calchaquinam vallem per altissimos montes ingressi, à primoribus gentis grato præter spem animo excepti, omnia vallis loca peragrarunt. Quo peracto, narraturi quid apud Calchaquinos viderant, quæque spes affulgeret dilatandi Christiani imperii insperati, redierant. Quos auditos Provincialis ad vallem remisit, cum mandatis ut alacres fundandis oppidis insisterent. Redeuntés excepere Calchaquini alacriter, in loco opportuno extemporaliter opere sacellum erigentes. Sed dæmon trophæum in agro suo erigi

CAPUT

III.

*Apud Cal-
chaquinos
sedes Socie-
tatis resti-
tuitur.*

*Socii ab Cal-
chaquino re-
cipiuntur.*

*Sacella ex-
struuntur.*

non

non patiens, turbas excitavit, eò periculosiores, quò dissimulatores. Nonnulli enim mortales, prætenso religionis velo, sed zelo imprudenti, aliã viã in vallem penetrantes, severitate Indos ita exacerbarunt, ut parum ab seditione abfuerint: Ii tamen motus eorum discessu sunt sedati. Alia tumultuum causa fuit, intempestiva & futilis quorundam Riocensium expeditio, Casiquii Diaguitarum facilè principis oppidum sine mandato Regii præfecti invadentium. Quæ res ita commovit Calchaquinorum Diaquitis finitimorum Casiquium, ut rumor increbuerit per totam vallem, pacem inter Hispanos ruptam esse; ideoque arma expedienda, Socios JESU de medio tollendos; omnem aditum hostibus intercludendum. Socii quid in hoc periculo agerent dubii, Rectorem Saltensem per nuncium de novarum rerum conditione certum faciunt, à quo acceptã redeundi potestate Ferdinandus Torreblanca, dissimulatione usus, statim è valle abiit. Petrus verò Paricius, utriusque simul abitionem periculo non carere ratus, tantisper in statione mansit. At cùm discriminum fama percrebresceret, ostensione confidentiæ securitatem aliquantulum quærens, multos circum pagos solus obivit: aususque est Cumbicham Calchaquinorum potentissimum arma jam parantem, non sine fructu, monere, ne vellet paucorum hominum insolentiam communibus armis reprimere, & latrocinium bello vindicare. Sed cùm alia turbulentorum seditioforumque hominum cogitata spargerentur in vulgus, dissimulanter etiam è valle se proripiens, magnis itineribus Saltam petiit. Recognitã, Didacus Boroa, vices Provincialis in Paraquaria absentis gerens, monet ut vallem citissimè repeterent, ne interruptæ operæ damnum genti afferrent, & spem præscinderent pertinaciæ Calchaquinorum aliquando debellandæ. Non esse cur ad quemvis tumultus ventum timeretur. Satis sciri Barbarorum furorem tam facilè sedari, quàm concitari, levemque ad eum evitandum declinationem sufficere: nullã re ferociores & inamabiliore reddi impotentium hominum animos, quàm ostensã suspitionis, dissidentia, & timoris umbrã. His monitis cùm supervenissent nova Provincialis mandata, rursus se ad repetendam vallem accinxere: sed ambo Tucumania Prætoris decreto detenti sunt, verentis ne si à Calchaquinis occiderentur, coeretur ipse in vindictam arma sumere, quæ satis occupanda forent Lusitanorum recenti rebellione. Verùm paulò post impetratã ab novo Prætoris potestate, & Ecclesiasticis Illustrissimi Tucumanensis Episcopi indultis instructi, sedatis Barbarorum animis, iidem Patres cum altero Socio in Calchaquinam vallem delati, non sine spe mansionis perpetuandæ, sedem sub Divi Caroli auspiciis, eodem quo antea loco, restauraverunt.

*E valle
abierunt.*

*Ad vallem
remittuntur.*

*Sedem San-
cti Caroli
edificant.*

CAPUT
IV.
Ex itinere
ad Abipones
Matarani excolun-
tur.

*Matarano-
rum mores.*

*Parentandi
modus.*

Nec ignobilior fuit ad Abipones, nulli adhuc Sacerdoti pervios, per Mataranos expeditio. Hanc inivit Joannes Pastor, Esterensis Collegii Rector, cum alio Sacerdote, incensus desiderio imperii Christiani fines transgrediendi, novosque pervadendi: qui communicato cum Provinciali consilio, ex Tucumania metropoli egressus, iter habuit per deserta hominibus loca, usque dum ingrederetur Mataranorum Indorum terras; quorum oppidum octoginta circiter leucis distabat unde discesserat. Matarana gens ebrietati dedita, circulares potitationes quotidie instituebat, aliis alios, partitis inter se diebus, in orbem invitantibus. Præter has quotidianas debacchationes, alias solemniore Matarani habebant, quas funerales vocabant, Majorum suorum impiis Manibus dedicatas, quorum mortis annuo revertente die, ab hæredibus convivium instruebatur, cujus præcipuum oblectamentum temulentia erat. Convivæ simul ac longo ordine convenerant, struthionem convivatori offerebant, quem præstantissima puella capiti impositum præferabat. Si contingeret eodem die ab uno plurimorum mortuorum memoriam celebrari, pro illorum numero tot struthiones eodem ritu mactabant, exhibebantque. Eidem convivatori quisque pro se munusculum tenebatur offerre, pacto interposito, ut aliis sua parentalia facientibus idem præstarent officium. Et ferè non aliæ inter eos sanguinolentiores insurgebant lites, quàm ab istius pacti fractione: cujus adimplendi obligatio, non tantum ad presentes, sed etiam ad eorum filios nepotesque hæreditariã necessitate transibat. Peractis triduo funeralibus epulis, per horam

integram

integram sibi coactas lacrymas eliciebant, quibus succedebant cachinni, choreæ & debacchationes. Sed quod lacrymis dignum erat, gens iis moribus nomine Christiano gaudebat, referebatque parentum suorum doctrinam ad Alfonsum Barcenam & Petrum Agnascum, Socios verè Apostolicos. Sed jam Parochum habebant externum, nostris sacris initiatum, qui pueros liminaribus Christianæ Religionis undis abluerat, & ablutos instruebat: qui dum fiebant grandiores, à recto veritatis tramite ad vitæ perditionis latissimam viam deflectebant. Tonocoranâ linguâ omnes utebantur: hanc commodè callebat socius Joannis Pastoris, qui illos privatis publicisque adhortationibus aggressus, effecit, ut plures peccata confiterentur, quod proximum miraculo visum est.

ALIIQUOT dies apud Mataranos commorati Patres, iter suum ad Abipones, quorum fines sexaginta adhuc leucis aberant, prosequuti, comites habuere Mataranorum Parochum, necnon præcipui nominis Casiquios, Indosque plures: nam quamvis hos inter & Abipones veteres belli causæ intercederent, sperabant tamen interpositâ Patrum autoritate pacem sanciri posse. Vix oppido egressis occurrerunt in spissâ nemora, ferarum spelæis & tygrum vestigiis horrida, aliaque id genus passim cruentam mortem minitantia. Aculeatis arborum ramis facies identidem flagellabantur, & vestes lacerabantur. Aquæ penuriâ præcipue difficilis, nam siccis immodico calore & labore faucibus nullus alius porus præbebatur, quam pluvialis aquæ, quæ dudum in obviis fossis impetraverat, potiusque erat narium tormentum, quam oris refrigerium. Medio itinere emenso, horridam nemorum opacitatem, & aquæ caritatem, exceperunt paludes, quas fluvii Rubri per quinque omninò leucas facit exundatio. Tantarum aquarum transvadationis necessitate absteriti Matarani, eò unde venerant indubiè rediissent, nisi Patres eos muneribus & rationibus ad constantiam animassent. Trajectis ægrè paludibus, per planiores dein campos iter fuit, donec tandem duabus ab Abiponia leucis tabernaculum fingerent. Eo in loco spem felicitatis expectationis rursus interurbavit repentinus, sed non inutilis comitum metus, qui cum se numero paucos sine subsidii spe tam propè hostes multitudinem sanguinolentiæque terribiles cernerent, fugam, dum adhuc integra esset, tanquam unicum remedium, respectabant. Eorum tamen animis contra metum rursus obfirmatis, Joannes Pastor periculum in mora arbitratus, statim Socium cum duobus comitibus misit, exploraturum quâ tutiùs Abiponiam ingrederentur. Paululùm progresso turma ducentorum equitum Abiponensium occurrit, ad quos, deliberatâ morte fortis, iter direxit. Appropinquantem Abipones, sese in duo cornua explicantes, notabili celeritate cinxere. Nudi nudis equis insidebant, corpora proceri, lacertos lati, oculis mobilibus inconstantiam, & promissorum crinium negligenti cultu ferociam, præferentes. Simul ac omnes oblongas sagittas collinearunt, sic illos fermè Tonocoranâ Guaranaque linguâ Pater est alloquutus. *Meus in vos amor effecit, o Abipones; ut tantis me itinerum armorumque periculis objicerem: mortem non timeo, quam lubens, ut æternum vitam, optetam, tantum rogo, ne maximum bonum, cujus vobis sum nuncius, penitentâ inconsideratione perdat. Bellum ab inermi ne vereamini, quamvis enim omnia possim in Crucis virtute, quæ me confortat, & manum firmat, non tamen hoc telo veni ledere, sed sanare.* Barbari hæc benevolentia deliniti, arcu & sagittis in pacis solum demissis, cætera arma, pro more gentis, in terram jaciunt, Patrem venerabundi salutantes. Et cognito alium Patrem, ætate & meritis gravem, retrovenire, turmæ Dux illic filium cum famulatio mittit. Adventantem primo in pago incolæ variis ludis exceperunt. Fœminæ pro festiva acclamatione clamoribus utebantur, quos oris crebrâ verberatione distinguebant. Finitâ aggratulatione, corium pro tapete in loco patenti, honoris ergò, straverunt; pro sedibus, arboris truncos. Vices benevolentia rependerunt Patres largitione hamorum, acicularum, acuum, granorumque vitreorum, quæ quibusvis metallis Abiponibus pretiosiora visa sunt: tum ad mensam itum sedilibus non absimilem, cibosque præbuerunt, qui citò etiam famelicis famem demerent: ne tamen oblatas escas sperni ægrè ferrent, vim sibi inferebant Socii, nau-

CAPUT

V.
Expeditio
ad Abipones.*Via difficilis.**Sociorum
comites absteriti.**Primo Abiponum occursum.**Socii hilariter excipiuntur.*

Crucem erigunt.

Conditiones accipiuntur.

Templum extemporale extruuntur.

Socii revocantur.

CAPUT
VI
De Abiponum moribus.

Militia experimētum.

Abiponum Magnates.

seam simulatione vincentes. Sequenti die Crucem, quasi aditæ possessionis signum, erexerunt, & eo quo celebraverat Sacrum habitu Pater Rector, manu Crucem præferens, omnibus adorandam proposuit; Barbaris non ægrè ad venerabile signum genua flectentibus. Significanti verò se apud illos velle manere, ut Divina Mysteria explicaret, annuit Caliguila, gentis faciliè princeps, quocum ad ejus oppidum trans fluvium Rubrum ambo profecti, communi gentis alacritate excepti sunt. Ubi cum adventus sui causam explicassent, idem Caliguila omnium nomine promisit, non prohibiturum se quominus pueros suos Baptismo abluerent, templumve more Christianorum erigerent, dummodò adolescentes non cogentur manè & vespere ad templum ventitare, ne hoc otio ad bellum inepti fierent. Sed faciliè persuasit Joannes Pastor, otium illud non futurum pueris inertia, Hispanorum exemplo, quorum filii, admodum bellicosi, sine fortitudinis jactura sæpius in die scholas & templa frequentant. His acquiescens Caliguila, petiit, ut saltem pueri, arcu & sagittâ armati, templum ingredi permitterentur, & ne flagellatione castigarentur. Utrumque non difficulter concessum. Tum postulavère omnes, ut si quis Casiquiorum Fidem Christianam profiteri vellet, liceret ei in summis montium cacuminibus, juxta monumenta suis Numinibus dicata, more Majorum sepeliri. Illud ob superstitionem fieri posse negatum est. Finito concilio, solempni pompâ ex ingenti palma, frendente licet demone, Crux erecta est, & doctrina Christiana explanata, quam tantillo tempore adeò feliciter assequuti fuerunt nonnulli Barbari, ut Mataranorum Patochus, palmani Patribus præripere volens, clam egerit de conferendo illis Baptismate. Quam rem subodoratus Pater Rector, cum unde venerat remisit. In cujus absentia templum ex stramine & luto extemporali opere excitavit; linguæ Abiponensis dictionarium scribere incæpit, pueros instruxit, & sperabatur fore, ut brevi magna multitudo converteretur ad Fidem, nî Provincialis jussu, ingenti cordis dolore, prædam, quam jam manu tenere videbatur, non tamen sine merito & laude, relinquere jussus fuisset: nam tota Paraquaria celebravit boni Pastoris animum, in emerita senectute laboriosissimam missionem aggredientis, & ex obedientia deferentis. Non eadem fuit ejus socii conditio, ideò mihi tacendi, quia constantiam in Societate non tenuit. Hujus autem gentis conversio operariorum inopiâ dilata est, de cujus moribus, quos ex Joanne Pastore didici, pauca hîc attexam.

UNIVERSIM Abipones staturâ plusquam mediocri, æquâ membrorum proportionem insignes, lacertosi, vultuosi que sunt. In ætate nudi incedunt, in hyeme corpora pellibus tegunt. Clavam collo suspendunt, & pharetram humeris. Lavâ arcum, dextrâ lanceam semper gerunt; coloribus in omnem formidinem, tygrium ad instar, integrum corpus commaculant; eosque maximè spectabiles reputant, qui plures corporis partes crudeliter perfoderint, iisque varias struthionum plumas indiderint, quas naribus, labrisque, & auribus inserunt, ac si illis vellent volare. Barba genti dedecori est, ideò cum pubescunt lanuginem evellunt. Calvitium sibi tanquam ornamentum faciunt, jus nulli est nutriendæ cæsariæ, nisi illi, qui hostem in bello, vel in duello interfecerit. Militiæ apud illos experimentum homicidium est; quod antequàm quis patrârit, militaribus insignibus non donatur. Suos etiam magnates habent, & heroës, ad cujus dignitatis apicem per crudelissimos gradus ascendunt: qui enim heroïs titulum ambit, suam fortitudinem immanissimorum tormentorum patientiâ aliis probet necesse est: furas, crura, brachia, linguam, & alias, quas honestiùs est silere, corporis partes, terebrant; deinde aspero lapide omnium membrorum cutem lacerando abradunt. Denique eadem carnificinâ quinque è senioribus candidatum exercent, qui si vel tantillo gestu doloris sensum ostenderit, in Magnatum ordinem non admittitur. Si verò inter tormenta fortiter se gesserit, tum se suo in sanguine volutans, in signum lætitiæ, triumphanti similis, adeptæ dignitatis insignia recipit. Quo verò securiùs cum honorem nanciscantur, à teneris unguiculis hujusmodi punctio-nibus abrasionibusque sese exercent. Unde passim videre est pueros, adolescen-

resque

resque spinis aut aculeis linguam, labra, nares, aures, & membra alia, transfigentes, doloremque coacto risu dissimulantes. Hæc de viris. Fœminæ infra sinum grossis reibus se vestiunt, reliquum corpus vel pingunt, vel insertis lapillis discriminant, præcipuè ubera & faciem. Calvitium sibi etiam faciunt. Occipitium novaculâ lapideâ aut arundineâ abradunt. In morte Casiquiorum suorum sibi omnes mutant nomina, & tristissimè diu noctuque ululantes, per mensem integrum jejuant. Jejunii apud Abipones lex hæc est: Pisces ne comedito, carnem quando & quantum lubet vorato. Binas proles tantum educant, reliquas Atrei plusquam crudelitate trucidant: rationem prolicidii reddunt, nam cum Abipones bello latrocinioque assueti nullam sedem fixam habeant, ibique vivant, ubi storeas suas in formam oppidi erigunt; inde fit ut plures duabus prolibus, quarum unam circumferbat mater, alteram pater, ne in hostium manus deveniant, vivere non sinant: quod si una, vel utraque proles pedibus suis sic incedat, ut bellum sequi possit, antequam mater tertio quartove pariat, tunc plures duabus non illibenter alunt. Multæ anus sagæ sunt, frequentissimumque exercent cum dæmone commercium. Hæc Patres subinde invitabant, inusitato aliis gentibus gestu, manus supinas harpagonum in morem crebrius contrahentes, rugosoque risu faciem contorquentes, & nescio quid in gutture turbinantes, oreque sibilantes (nam sibilis sese etiam interloquuntur Abipones.) Vix tamen ullus ex hac compellatione fructus sperabatur; inveteratio enim, ut in corporibus, sic in animis, ægerrimè depellitur. Exemplo fit una, quæ morti proxima, cum à Joanne Pastore rogaretur, ut se Baptismo ablui permitteret, aiens, si secus faceret indubjè perituram, & à dæmone æternum cruciandam; respondit dæmonem non esse sibi formidini, quocum diu jam communicasset; Baptismum omnino abs se respui, quod non ignoraret venenum præsentissimum esse: sic, re infectâ, ab infaussto tugurio bonus Pater expulsus est. Non tamen cæterorum eadem conditio est, qui non fictâ benevolentie significatione Socios exceperunt, & Esterensem urbem repetentibus, Caliguilâ duce, per triginta leucas sese frequentissimi comites adjunxere, cibosque ex continua venatione obtulerunt, unanimi consensu multis verbis postulantes, ne diu abesse vellent. Abiponibus adjacent Guamalxæ, aliæque gentes Christiani nominis ignatæ. Per Guamalxas brevissimum iter esse potest ad immensam Calchaquenlem provinciam, quam Osorius & Riparius superioribus annis aliâ viâ pervadentes, suo sanguine consecrârunt.

*Jejunium
Abiponen-
sium.*

*Prolicidium
Abiponen-
sium.*

*Sagaram
perniciæ.*

*Spes aliarum
nationum co-
vertendarum.*

TANTIUS rebus Tucumanie Sociis occupatis ad Urvaicam omnia turbabantur. Cum enim ingens bellum ab Mamalucis non tantum parati, sed etiam moveri, nunciarum fuisset; non dubitatum quin illo Urvaicenses, Paranesesque Neophyti impetendi essent. Ad arma itaque clamatum est, seditque sententia, utriusque fluminis vires quoquomodo esse jungendas, & communi consensu profigandum è finibus hostem; ut unâ clade multa bella conficerentur. Ad id ex omnibus oppidis selecta sunt quatuor Indorum millia, quibus arma data pro opportunitate loci, aliis fundâ, aliis arcu, avito gentis more succinctis. Trecentis capitibus selopi concessi sunt. Vix convenerant ad Mbororeum oppidum, quod in Urvaicensis provincie finibus situm est, cum animos Christiano ritu, & corpora militariter jubentur curare. Exploratores enim nunciaverant hostes abesse tantum unius diei itinere, & trecentis omnino cymbis Acaraguaiam fluvium, qui se in Urvaicam exonerat, occupasse: quadringentos in his Mamalucos, belli robur, Tupicos vero bis mille & septingentos numerari. Accepto nuncio, dum pugna in semoto Urvaicæ sinu ordinatur à nostris, hostis numero fidens, certaque spe ingentis populationis conceptâ, secundo fluvio in nos primus movit. In quem Ignatius Abiaru, Mbororensium dux, quinque cymbas explorabundus educens, deliberatâ morte & causâ fretus, cum commodè potuit, sic fertur hostes alloquutus. *Quo jure Christiani homines, sue salutis obliti, ad alienam expugnandam ruerent? Num satis innocentis cruoris bibissent? Num sufficeret hæcenus tot viduas & orphanos fecisse? Si his non moverentur sacrilegi, saltem meminissent se cum his bellum gerere,*

**CAPUT
VII.**
Mamaluci
cum Neo-
phitis infe-
liciter pu-
gnant.

*Prima velli-
tatio.*

qui illos jam iteratò profligassent, qui mortem mallent, quàm infamem periculosamq; animis servitutem servire: suadelis desperarent bellum confici posse: nam se experimento didicisse, Mamalucos esse non tantum Indis, sed Regi Deoq; perduelles. Pro aris & focis, pro salute filiorum & conjugum ad mortem usque dimicaturos, & Patres de Societate IESV institutores suos, quos ipsi nuperrimè ex patriis sinibus exegissent, objectu corporum tutaturos. Sed hostes, verborum parci, ad pugnam omisso responso provocavere, quam nostri Neophyti non detrectavere. Initium pugnae datum auspica explosione majoris tormenti, cujus glande tres Mamalucorum cymbæ depressæ sunt, eo tempore quo Socii & imbellis multitudo in littore Sanctorum nomina publico ritu decurrentes, invocabant nomen Divi Xaverii: littorales sylvæ echo repereussæ reddebant Xaverii nomen, cujus auspiciis educta tota classis feliciter pugnavit. Desperatâ in fluvio victoriâ, hostiis potior pars exercitus descendit in arenam, ubi nihilo infelicius pugnatum à nostris, qui hostem indubiè profligassent, nisi nox prælium difemisset. Atibi etiam ab altera exercitus parte repetitis vicibus præliatum est: sed ubique sine Neophytorum, & semper cum hostium jacturâ. Sub noctem receptui canere visum est, tum ut reficerentur corpora, tum vel maxime ne Neophyti victoriâ feroces prædandi libidine partam victoriam in tenebris temeritate corrumpèrent. Eo die è Neophytis (ne victoriâ phantastica videretur) tres desiderati sunt. Vix illuxerat sequens dies, cum arma denuò capessunt: Mamalucos Tupicosque cingunt; incompósitos ubique feriunt, indubiè paucis horis debellandos, ni obortæ tempestatis beneficio, sese hostes in adjacentes sylvas recepissent. Capris castris Neophyti fugientes insequuti, tandem sub noctem nemusculum ingressos assequuti sunt. Ibi obsessis crecebat magis rabies, quàm audacia. Nostris verò per nemoris spissitudinem, per rupium ardua inviaque, Mamalucos indagantes, eorum rabiem fortitudine cælitus datâ eludebant. Cominûs ubique, duellantium more, manus conferebantur: nam eminens pugnare, locorum iniquitate prohibebantur. Prælium duabus horis post meridiem, iteratâ hostium fuga, distraxit, quos insequi longâ dimicatione fatigatâ victores nequiverè. Ex nostris tres cæsi, quadraginta vulnerati. Ex hostibus magna multitudo, præsertim Tupicorum, quorum plures certamini superstites, causati Mamalucorum crudelitatem & dominationis insolentiam, ad nos transfugerè.

CAPUT

VIII.

Post pugna
gesta nar-
rantur.Fugientes
Mamaluci
afficiantur.Fugientes
Mamaluci
afficiantur.Ab Gual-
achis.

Portenta.

HOSTES, populationis ad Uruaicam faciendæ spe dejecti, ubi ex fugâ ut-
cumque coaluerunt, communicato consilio, Indos Ethnicos divisim copiis
aggressi sunt; quibus nihilo feciùs cessit latrocinium, quàm bellum. Indi enim,
Theresiam oppidi reliquiæ, ad Tebiquarim fluvium, quò in superioribus depopu-
lationibus confugerant, uni Mamalucorum manipulo se tradentes, soluti vinculis,
impatatos aggressi noctu, magnam cædem fecere; quâ patratâ, sese citatâ omnes
fugâ Paranensibus Neophytis adjunctum venere. Eodem tempore alter latronum
manipulus ab Ethnicis ad internecionem deletus, & alii decè nefariæ depopulationis
præstantissimi satellites, ab excursoribus cum suo decurione crudeliter occisi ferun-
tur. Alia latronum turma fingens se ex Ignatii Abiaru Mbororensium duois factio-
ne esse, multis ad amicum nomen se deditibus libertatem ademit. Eâ ferme arte
usi sunt, qui ad Caaguanos captivandos perrexere: cum enim finxissent in suo co-
mitatu venire Patres de Societate, Christianæ legis doctores, multi Barbari Socio-
rum desiderio se eis tradidere; sed pars potior contra vim & dolum se defendit.
Mamalucorum plures ab Gualachis, Barbarorum ferocissimis, inhumanissimè
etiam habiti sunt: nam ubi in casses suos inciderant, barbitio capillitioque avulso,
pulpam è brachiis & suris, quâ vescébantur, detrahebant, corpora truncantes, &
capita cælorum pecticis infixâ, ad terrorem culminibus tuguriorum imponentes:
Tupicorum plurimè eandem fortunam expertis. Nec portenta desuere in latro-
num detestationem cælitus ostensa, nam multis in locis, ubi hostes castra metati
aut præliati sunt, audiri dicuntur articulatæ voces, quasi sese invicem increpantium,
& crimen in socios derivantium, quibus succedunt læsorum ululatus, armorum

fragor.

fragor, præliantium tumultus, & inconditi clamores, quales solent esse, quando post varium certamen confunduntur acies, & sese mutuo proterunt. Ex Brasilia certo nunciatum est Mamalucos in fuga & pugna desideratos centum & viginti, Tupicos ferè omnes. Sic ostendit Xaverius (nam huic Divo victoria post Deum debetur) non tantum se Solem in Oriente oriri, sed & in Occidente feliciter occumbere. ^{de} Cordubæ pro victoria gratiæ Deo Optimo Maximo actæ sunt, publico apparatu.

DIMISSIS copiis, cognito multos Ethnicos Neophytosque, Mamalucorum metu hinc inde dispersatos, non difficulter ad oppidum se reduci passuros, si invitarentur; nunciatumque esset plures ex illis Barbaris, quos ante prælium Mamaluci captivaverant, ab injustis Dominis nostrarum coloniarum desiderio passim fugere; Mbororeenses Neophyti, quæ terræ, quæ fluvio, manipulatim progressi, magnam hominum prædam variis per biennium integrum institutis excursionibus fecere. Quibus in excursionibus multa contingere memoratu digna: selectiora narrabo. Aliquantulam captivorum hinc inde contractorum turbam Mamalucorum manipulis in Brasiliam dum abigeret, una captivarum decimumquartum ætatis annum nondum egressa, injectâ cœlitus flammâ, studio Christianæ professionis, nacta patrandi facinoris opportunitatem, navigiolum, quod in litore unicum erat, concidit, subitoque anchorario fune in medium alvei, dissimulante, quasi ludibunda, deduxit; quo dum pervenit, patentem fugam adorsâ est. Id ut conspexere Mamaluci, aliquamdiu sterere, inopinatâ audaciâ attoniti: deinde admiratione in rabiem versâ, tela simul omnes in per fugam collineant; à fronte, à tergo, à latere impetebatur. Sed audax puella, per volantes Tupicorum sagittas, & plumbeam Mamalucorum grandinem, palmulis aquas, deficiente remo, flagellabat; alterum litus tenere, & adeptum abraderè, semper conata. Fremebant interim prædatores, & se à puella ludi, irritaque missilia volare indignabantur, nescii eam cœlesti clypeo protegi; neque enim aliunde crediderim conservatam tam imbellem fortitudinem. Cùm cernerent incassum esse vires, inauditam confidentiam & inter tot tela securitatem admirari ceperunt. Illa verò animo reputans quid evenisset tot Mamalucorum captivis, & quid sibi sub tali dominio expectandum, nam infra infame jugum & meretricium dedecus, nihil accidere posse noverat, fugam accelerabat, non magis tela, quàm dolosas laudes contemnens. E Mamalucorum oculis à profluente tandem abrepta, quietius navigavit: donec post aliquot leucas, ingenti Dei beneficio, in excursores Mbororeenses incurrit; à quibus benignè excepta, & ad oppidum deportata, post Catechesim interfecto tempore sacris undis ab ipso Francisco Lupercio Provinciali, oppida Neophytorum inspiciente, abluta, Barbaræ nomen sortita est. Nuptui paulò post data, spem fecit conjugium præclarâ ornandi virtute. Altera puella infidelis, undeviginti annos nata, in captivitate ad libidinem sollicitata, fortiter repugnavit, aens, nolle se pudorem suum prosternere, quod didicisset copulam non conjugalem illicitam esse. Cùmque nihil proficeret, piâ fallaciâ prædatorum manus sic effugit: cernens enim Mamalucos fame tantum non perire, iis promisit, si se tantisper liberam dimitterent, quasituram in sylvis radices pellendæ fami opportunissimas. Annuentibus Mamalucis, dolum in simplici barbaraque puella non verentibus, ad nemora intacta processit, ubi iis se latebris abdidit, unde nullâ deinde indagazione erui potuit; tandemque per viarum anfractus, & mille pericula, ad Mbororeum appulit, quo in oppido, rarâ prorsus felicitate, patrem suum matremque Fidem Christianam jam professos, inopinato concursu, pænè abs se abalienatos reperit; quorum postmodum consilio veræ Religionis candidata baptismalem gratiam ambivit, & omnibus incolis aggratulantibus, obtinuit. Quatuor-decennis puella, triennis sororculæ constans bajula, post varia viarum discrimina è captivitate fugiens excursoribus nostris occurrit, qui utramque Baptismo initiandam ad Mbororeum deduxere.

Numerus
occisorum.

CAPUT

IX.

Puella duæ
ab Mama-
lucorum
servitute se
redimunt.

Puella gene-
rosa fuga.

Baptismus.

Puella pius
dolus.

Felix cum
parentibus
occurrit.

CAPUT

X

Multi ex eadem captivitate se liberant.

Felix parentum occursum.

Barbarum mulierem feliciter in flumen se precipitantem.

Triennis puer à morte servatus.

Baptizatur.

CENTUM & quindecim Ethnicorum capita Ignatius Abiaru ex communi dispersione unicâ in expeditione contraxerat, inter quos juvenis binarum sororum, quas ab Mamalucis abductas, & fratris sui, quem ab iisdem occisum, non sine probabili conjecturâ rebatur, jacturam inconsolabiliter lamentabatur. Is ubi ad Mbororeum oppidum pervenit, inter eos qui ad novorum hominum spectaculum ventitârunt, ad litus majorem è sororibus ab aliis excursoribus alibi reptam invenit. Eodem planè die, supervenientibus aliis emissariis, inter redemptos fratrem repererunt, ingenti utrimque lætitiâ: vix ab hoc concursu tertia pars horæ effluxerat; cum sororem natu minorem ex hostium unguibus ereptam in aliâ turbâ ventitare cernunt. Qui tum fuerit felicissimi quaternionis sensus, frustra est enarrare. Primariæ nobilitatis Indus, & uxor cum filiâ, Gualachorum Mamalucorumque metu, Christianæ professionis desiderio, ad Mbororenses confugere peroptantes, deficiente navigio, & frustra ad transmittendum Urvaicam tentato vado, imminentibus licet hostibus, trajectionem aggredi natatione ausi sunt. Mater filiolum humeris gestabat, Indus utrumque succollatione sublebat, donec ad medium fluminis progressi, defectissimis viribus, sese à profuente rapi sinerent, & indubiè periissent, ni Deus veræ religionis candidatos sanctioribus aquis reservasset. Cum enim jam prope essent ut interirent, cymba, unde unde advecta, rectâ ad pereuntes descendit, quam ascendentes facili negotio aliud littus tenuerunt: ubi alios quinque è popularibus suis ejusdem propositi repererunt: quibuscum ad Mbororeum navigando, quam quærebant libertatem, colla suavi Christi jugo submittentibus, invenere. Casiqui cujusdam, Mamalucorum metu in abditis sylvis degentis, uxor temerè sylvas ingressa, in tygridem multâ fame & rabie timendam inciderat, & ut sit, immensis clamoribus timorem testata, maritum ad fugam, injecto metu, aliorum impulerat, existimantem ab latronibus uxorem suam rapi. Interea uxor ad littus Urvaicæ fugiendo progressa, inter urgentem feram & fluvium, tanquàm inter scillam & carybdim, deprehensa, dubitabat quid conducibilis sibi foret, an ab tygride cruentam mortem, an ab præterfluente fluvio suaviorem præstolari. Sed dubium diremit insultans fera, cujus primo impetu levi declinatione evitato, consilio in necessitatem verso, mulier in Urvaicam ex alta crepidine præcipitem se dedit, natandoque ad scopulosam fluminis insulam pervenit; eo ferme temporis momento, quo illac transibant nostri Mbororenses, qui foeminam admittentes, ad oppidum revexerunt: paucis quàm appulerat interjectis diebus, maritus Urvaicæ legens littora in aliam exploratorum turbam incidit, à quibus se non gravatè passus est eodem deportari. Mbororeum ingredienti prima omnium uxor, utriusque cum inexplicabili voluptatis sensu, occurrit. Ad Acaraguaia littus captivam Indam, fatigatione morboque pænè enectam, cum trienni filio, inter cætera fugæ impedimenta Mamaluci reliquerant, quæ paucis post diebus miserabili fato concessit. Quid faceret triennis puer in vasta solitudine sine domo, sine victu, & solus? lacrymaretur? nullus aderat, qui consolaretur: matrem amplecteretur? sed qui mortua blandiretur? Dextellâ tamen os, oculosque matris identidem explorabat, delicias suas appellitans, & urgente fame ex emortuis uberibus lac, quod supererat, sugebat. Amore matris instigante, nec ipso fœtore ab cadavere abigi poterat: deficiente lacte, ut est sagax vivendi cupidus, grana tritici Turcici hinc inde temerè sparsa rependo collegit, & vix natis dentibus trivit, vitam utcumque sustentans. O Dei prædestinantis ad gloriam opus singulare! duobus ab obitu matris diebus contigit, ut turma Apostolicorum venatorum illac iter haberet, qui dum sedulo prædam indagant, puerum reperere, putrido fœrentique matris cadaveri impositum, pænè jam emortuum: quo spectaculo nec lacrymas commiserationis, nec indignationis in tantæ crudelitatis authores continere potuerunt. Sepultâ matre, puellulum ad Mbororenses Socios detulerunt, ab quorum uno sanctificationis lavacro ablutus, quarto post mense, cœlestis civitatis jure à Deo donatus est. Non procul ab eodem Acaraguaia Indam iudem reperere, cui, quòd ultra progredi non posset, Mamalucorum crudelissimus crura ita cremaverat, ut ossa nuda apparerent. Hanc excursorum unus humeris delatam, Cœli viâ, quam

sequenti

sequenti die inilit, indicatâ, Sacerdos noster post catechesim Baptismo initiavit. Indus, inter suos primarius, ejusque uxor, filium septemdecim annorum, & septennem filiam, utriusque delicias, perdiderant, quos à Mamalucis abactos rebantur: sed dum infortunium suum domi nostræ lamentantur, adolescens cum litteris aliunde venit: atque is erat tristium parentum filius, qui ut patrem matremque vidit, & vicissim parentes filium agnovère. in mutuos amplexus ruentes, ea lætitiæ signa dedère, ut ad insolitas gestulentium aggratulationes accurrerint omnes ferè Mbororei incolæ, & advenæ, inter quos filiola septennis reperta, quæ utrumque parentem & fratrem hianti ore, & expansis brachio: is unâ omnes invitabat. Nihil feciùs uterque parens & frater uno concursu, quaquà potuère, puellulam amplexati gratias Deo non ingrati solverunt; idem facientibus Sociis pro renovato Sancti Eustachii exemplo. Felix etiam fuit duorum Indorum fortuna, qui à prædonibus ad pabulandum missi, eo usque progressi sunt, quò cymbam undequaque pertusam offenderent, quâ triginta leucas summâ felicitate emens, auspiciis & suavoribus Mbororensibus, salutare aquas postulatam venère, & obtinuère. Juvenis, corporis formâ spectabilis, uxoris sortem, quam aut mortuam, aut captivam rebatur, inconsolabiliter deplorabat: sed dum Mbororeum unâ viâ pergeret, aliâ videt uxorem ventitare, ex quo occurso conjectari licet, quis fuerit amantissimorum conjugum sensus. Pluribus hujusmodi eventibus ad hunc annum pertinentibus, ne similibus rerum narratione fastidium paream, scribere supersedeo, satis fecisse ratus, si dixerò Mbororeum oppidum inopinatis affinium consanguineorumque occuribus, solemnibus plurimorum Baptismis, & crebris providentiæ Divinæ favoribus, fuisse festivum. Satis constat sexcenta capita, Mbororensium excursorum operâ, aut è dæmonum antiquo dominio, aut Mamalucorum captivitate, summo labore fuisse redempta. Eò verò processit quorundam caritas, ut non dubitarent ægros, humeris impositos, viginti & triginta leucarum itinere, per scopulos & sylvas, ne animatum remedio carerent, reportare. Porro plerisque supra à me recensitis, suâ manu Franciscus Lupercius Provincialis ritè abluit, dum pro munere Paranæ & Urvaicæ Socios inspectum venit.

*Inopinatis
parentum
occurfus.*

*Sexcenti re-
dempti.*

VENIENTI ad primum Paranæ oppidum Provinciali, honoris ergò ex plerisque coloniis occurrere ducentæ Neophytorum cymbæ, festivo apparatu ludicram in fluvio pugnam instituentes, aliis interim in littore aut voce, aut variis Musicæ artis instrumentis, adventum ejus celebrantibus. In singula oppida per vias frondosis arcibus conspicuas, inter hilariorum ostentamenta inducebatur; tantâ gentis alacritate, propensioneque animorum, ut ubique Provincialis sibi aggratularetur, quòd contigisset oculis videre hoc opus dexteræ Excelsi, quæ ex lapidibus istis suscitârat tot filios Abrahæ. Neminem ipse indonatum dimittebat, grana vitrea, acus, aciculas, cultros, ferramenta, vestes acu pictas, & hujusmodi res novis hominibus gratissimas dividens. Tempa ubique reperit nitida, cultuque conspicua. In plerisque oppidis infantes, & adultæ gentis homines quamplurimos, Christianis undis abluit; Patribus id ultrò volenti cupienti que, in aliquot solamen dignitatis, plerumque ab Apostolicis his functionibus abstinere coactæ, concedentibus. Et quia præter Provincialatûs officium jussus erat ab Mutio Vitelleseo Generali Visitatorem, ut vocamus, agere, viginti novorum oppidorum ad Paranam & Urvaicam positurum res opportunis ordinationibus stabilivit. Singulis oppidis præerant bini Socii, distributum tempus in varias functiones, aliquoties à me relatas, habentes; summo manè, ubi per horam mente Deum oraverant, rem sacram faciebant, adstantibus incolarum plerisque: peracto Sacrificio, gentis primores Patribus se sistebant: quid ruri agendum: quæ terræ portio colenda, metendâve: quò iter suscipiendum: cui rei invigilandum: utrum piscatio, venatio, vel carnificina instituenda, exponebant: neque enim in his principiis quodlibet cui-libet licebat, nisi etiam institutoribus suis luberet. Singulis annis Socii, ex Regis Catholici indulto, Magistratum, dignitatesque splendidi nominis eligebant, quibus rebus paulatim gens nova ad politicam vitam formabatur. Porro hi Neophyti,

**CAPUT
XI.**
Franciscus
Lupercius
Paranam &
Urvaicam
lustrat.

*Alacriter
excipitur.*

*Sociorum
exercitatio-
nes ordina-
tionibus sta-
bilis.*

*Sociorum
officia.*

oppido-

oppidorum in speciem rectores, nihil novare, nihil punire, nihil ordinare, non expectato instructorum suorum decreto poterant: dici tamen vix potest, quam adeptione umbratilis potestatis, & gestatione officialium virgarum, gloriarentur. Omitto repetere quantos labores Socii pertulerint, vel hostium occurſu, vel caritate ciborum, vel itinerum assiduitate, vel mortis periculis; in quibus omnibus fortiter ferendis alter alteri piè invidabat; alter alterum inflammabat operibus, quæ potenter attraxissent totius Provinciæ Socios in partem laborum, nisi obedientiâ refranati fuissent. Ab Sociis omnibus ad Urvaicam & Paranam ter mille & ducenta circiter capita hoc anno baptizata sunt. De quorum Sociorum moribus cùm inquireret Provincialis, reperit Josephum Cataldinum, & Simonem Maçetam, inter omnes opinione virtutis eminere, de quibus, in præhabentium longioris historiæ, utrorumque meritis debita, hæc pauca accipe. Josephus Cataldinus anno præteriti sæculi septuagesimo primo, Aprilis mense, Fabiani in Italiâ natus, Socossi in Baptismo, ob Virginis iconem vernaculâ linguâ sic nuncupatam, & in patria piè cultam, nomen accepit. Quod nomen, Assumptâ Josephi appellatione, in Religionis ingressu mutavit. Invocatâ Virginis ope, ab hernia, quam in matris alvo contraxerat, miraculosè liberatum fuisse, pii parentes credidèrunt. Sub matris cura, in ipsa pueritia, tantarum virtutum specimina dedit, ut vix tredecennis ab Collegiæ Ecclesiæ Canonicis ad sustinendam personam vacantis officii, cui dignitas annexa erat, electus fuerit, quod in tantula ætate integerrimâ famâ præstitit: donec jam Subdiaconus, studiorum ergò, Romam concederet. Ubi post emensum Philosophiæ curriculum, in Theologiæ schola Mutium Vitelleſcum audivit. Sacerdos factus, Laureti in Æde Virginis primùm ad aras fecit. Subinde à Bergomatibus, Romæ degentibus, Xenodochio, & templo suæ nationis præpositus, imposito oneri pares humeros supposuit. Trigesimo ætatis anno sensit se sollicitari ad inveniendam Societatem. Votis potitus, adhuc tyro missionem Indicam ambivit, &, concedente Claudio Aquavivâ Generali, facillè impetravit. Didaco Torres Peruvix Procuratori traditus, Hispali Religionis votis Societati se obligavit. In navigatione utilissimam operam nautis, & vectoribus navavit. Limam anno hujus sæculi quarto appulsus, longinquis ad Indos excursionibus destinatus, emensâ Peruviâ Tucumaniâque septingentas omninò leucas terrestri fluviali que itinere confecit, antequàm ad Paraquariam perveniret; ubi longè plura egit, quàm quæ suis locis de illo narravimus. Tantus erat ejus in Deum amor, ut in vultu quoque amantis ardor effloresceret. Nunquàm illum occasio præterlabebatur benè merendi de proximo; quantò is vilior, tantò erat in illum propensior. De se tam demissè contempitumque sentiebat, ut se pro nihilo, & deteriore nihil duceret. Obedientiæ illius argumenta multoties ex eo excepta sunt, dum semper volenter, semperque alacri, res maximè arduæ imperabantur. De odio corporis, ejusque afflictatione, satis dixero, si eum antiquis Anachoretis vitam simillimam in Guairania duxisse affirmavero. In qua regione, per plusquàm viginti annos, panem ne oculis quidem libavit. Vino ferè semper abstinuit. Farinâ ligneam, fabis, radicibus, & hujusmodi rebus, potuque aquæ inter summos calores, quotidianas vigilias, & humicubationes, vitam sustentabat. Omitto cilicia, & flagella, quorum frequentem crepitum celare vicinos nequibat. Omitto cultum Venerabilis Sacramenti, MARIÆ, & Josephi, necnon erga aliòs Divos venerationem: tanti viri, per plures annos mihi notissimi, laudibus satisfecisse ratus, si eum cum Illustribus Societatis nostræ Heroibus in omni genere virtutum, & rerum inter Indos gestarum magnitudine, comparavero, & asseruero non abs re Antonio Ruiffo Angeli Barbaros defendentis specie visum aliquando fuisse. Præcivisse eum mortis locum, & tempus, ab nonnullis, non vanis indiciis, conjectatum est. Paulò ante mortem, Majorum imperio adactus, affirmavit, se sæpius corporeis oculis conspexisse Christi manum, cum parte brachii albâ & sacerdotali veste, sub mediùm Sacrificij, è calice exertam, & ab ea manu inexplicabiles delicias cum benedictione sibi affusas fuisse. Tantus vir sub id fermè tempus Urvaicensibus, Paranensibusque Sociis præesse jussus, sanctissimis exemplis Apostolicum magistratû per plures deinceps annos honestavit.

Simoni

Josephi Cataldini vita.

Simoni Maçeta, individuo Cataldini socio; Castilentum, Atrienfis ditionis non ignobile oppidum, patria fuit. Hectorem-Herculem pii & honesti parentes in Lustrali fonte nominari voluere. Septenni, ob præcocis ingenii & pietatis maturitatem, Corporis Christi communio concessa est, quam deinceps etiam in pueritia octavo quoque die usurpavit. Ea in ætate multas horas ante Venerabile Sacramentum flexus inter preces dacebat. Præterea per dies singulos, sive Divina fierent, sive concioni opera daretur, cum egregia quadam voluptate in templo perseverabat. Nec abluere adolescentiæ mores ab pueritiæ exercitationibus; adeo ut admirationi popularibus suis esset. Glande plumbeâ ex aberratione hominis in alterum bombardam explodentis crus transverberatum, quadrimestri spatio decubuit. Pro recuperata salute, JESU & MARIÆ gratias acturus, Lauretum concessit; unde pietatis augendæ firmissimum propositum retulit. Domum redux, assumpto in socium pio aliquo adolescente, spe adipiscendi Martyrium inflammatus, in Africam trajicere voluit: & jam aliquotque processerat, prosequutusque fuisset iter, nisi immaturum consilium, pii cujusdam Sacerdotis, apud quem peccata deponerat, monitu, in opportuniorem tempestivitate distulisset. Ob immoderata exercitia pietatis mens ejus turbellis, seu scrupulis, diu vexata fuit: quam vexationem, adjuvante Numine, corporis afflictationibus redemit. Neapoli in Caroli Sangrii, Societatis nostræ Assistentis, fororis nobilissimæ matronæ domo honorarius cliens, diu tantâ opinione versatus est, ut inter litteraria studia omnium amorem venerationemque sibi conciliaret. Josephus Cataldinus, qui ejus conscientiæ quadraginta-quatuor omnino annis præfuit, memoriæ traditum reliquit, Maçeta juveniles annos, si usurpata jejunia, & corporis afflictandi studium spectes, posse cum antiquorum Anachoretarum, & Divi Nicolai moribus, comparari. Subinde octo integros annos parcissimo pane & aquâ contentus, ab omni alio cibo immunis transiit, ita ut, ne corpori labem faceret, ab nimis rigoribus refranandus fuerit. Sacerdotio inauguratus, in Sodalitate Conceptæ sine Macula Virgini dedicata, diu cum eximia laude meruit; donec animum ad incundum religiosum statum inclinaret. Mutius Vitellescus, Neapolitanæ Provinciæ tum Moderator, in Societatem recepit; & ejus successor Antonius Spinellus, die Sanctis Simoni & Judæ sacro, in tyrocinium anno hujus sæculi sexto amandavit. Primo initæ Religionis die, ne quid antiquæ prophanitatis ei remaneret, positâ Herculis appellatione, Simonis nomen, incitamentum ad indipiscendas Apostolicas virtutes futurum, accepit. Admissus in contubernium, finem non faciebat osculandi Religiosæ domus parietes, & pavementum tritum à Sociis, agnoscentes in beneficio vocationis infinitas bonitatis Divinæ misericordias; cui ne se minus gratum præberet, conceptis privatim Religionis votis, se totum Dei nutibus & imperiis, mediante Virginum Reginâ, consecravit. Quotidie stans precibus Sanctissimam Trinitatem honorabat. Tempora diei noctisque distinxerat in varias Sanctorum colendorum formulas. Singulis horis variato modo Cælorum Reginam venerabatur. Anno uno in tyrocinio exacto, in libamentum Apostolicarum missionum aliquot oppida Neapolitani regni cum alio Sacerdote tantâ famâ percurrit, ut Archiepiscopus Cardinalis Aquaviva continuationem missionis ab Neapolitano Provinciali postularet. In cujus missionis reiteratione Maçeta omnes Societatis artes insigni urbanorum & rusticorum emolumento exprompsit. Inde redux, Neapolitana suburbia, multorum mensium labore, utilissimè excoluit. Aucto in his exercitiis longinquarum ad Indos expeditionum desiderio, eâ se cogitatione retardari sentiebat, quod farina lignea & radices pro omni cibatu Missionariis Indicis esset: sed Deus, illustratâ ejus mente, technas esse dæmonis ostendit. Secundo tyrocinii anno ab Claudio Aquaviva, in Paraquariam provinciam proprio motu eum & alios Socios designante, Romam evocatus, gratias Deo egit, quod ad cupitissimum munus amandaretur. Ex Italia Barcinonem navigans, ne latum quidem unguem, submersâ jam navis parte, ab naufragio abfuit. Cum jam ferme de omnium vita conlatum esset, Simon Maçeta, quamvis æger, è lectulo prosiliens, sceminam captivam & Ethnicam, inter vectores versantem adiit, & explicato mortis æternæ, nî Fidem Christianam amplecteretur, præsentissimo periculo, ita

*De Simona
Maçeta mirabilis.*

permovit, ut Christiana fieri voluerit. Qua post debitam catechesim baptizatâ, tempestas quasi officio perfuncta quievit, & locum dedit vela explicandi. Barcione terrestri itinere Madritum, & Madrito Hispalim petiit, ubi navi conscensâ, Regis Catholici expensis, felicissimè Boni-aëris portum tenuit. Interjecto tempore, Cordubam Tucumanorum concessit; unde, post concepta Societatis vota, ad Paraquariæ metropolim, linguæ Indicæ perdiscendæ ergò, proficisci iussus est; donec in Guairaniam tanta quanta narravimus per tot annos patraturus concederet. Ad Paranam translatus, post multos A postolicorum laborum annos apoplectico morbo correptus, per quinque residuos vitæ annos lecto deinceps affixus est, incredibili patientiâ; nam toto eo tempore nec levissimum quiritatum emittere, aut aliquod fastidiosorum dolorum levamen optare, auditus est; noctes diesque in internis & ferventissimis cum Deo colloquiis (nam verba ne tertiare quidem poterat) transigebat. Dum quotidianâ fermè Corporis Christi sumptione reficiebatur, vultum suavissimis lacrymis perfundebat, & mens ejus Divino æstu calefacta ignes internos exterius prodebat; adeò ut è corpore exilire velle videretur. Per quinquaginta fermè annos in sylvestribus locis, & ab Hispanorum urbibus octoginta centumve leucis distitis, mirabili constantiâ perdurans, Indorum salutem insudavit; adeò nullo urbium desiderio, ut mihi olim asseruerit, voto se obligatum fuisse ad perseverandum totâ vitâ in media barbarie. Eum Antonius Ruisius tanquam Angelum veste splendidâ & lucenti, bella Domini inter Indos bellantem, per visum spectare meruit. Aliquando Indos contra furibundum Europæum, ensen in Barbaros librantem, manuali Cruce defendit, donec largè eruentaretur. Quoties filios abs se Christo genitos, speratâ morte, tutatus fuerit, quoties in mediis sylvis pro eorum salute ad inusitatas hominibus escas adactus fuerit, quoties mortis periculum adierit, sigillatim enarrare infinitum foret. Totâ vitâ corporis & animi virginitatem planè Angelicam conservavit. Per viginti annos ne frustum quidem panis gustavit. Constanter ab vini potu abstinuit. Sale deficiente, diu herbis & leguminibus aquâ purâ coctis contentus fuit. In Inianensi colonia tritico turcico sub cinere cocto, nullo adhibito alio condimento, se sustentavit. Non semel propheticis spiritu futura prædixit. Ex ulceroso corpore odorem roseum aliquando exhalavit. Coram Josepho Cataldino, cum jam ex Apoplexia mutum invisente, & hortante ut pro beneficio missionis Indicæ solemnem Sanctorum Ambrosii & Augustini hymnum corde saltem percurreret, vocem exeruit, & cum illo totum hymnum, non sine aliorum stupore, articulatim pronunciavit. Cum eodem aliàs, Laudate Deum omnes gentes, & rosarium, alternatim recitavit: præter quas voces per quinquennium nullas alias edere auditus est. Vox omnium fuit, Simonem Maçetam inter eos reputari posse, quibus veneratio ob singulares virtutes & sanctitatis famam debetur. Indi ob æstimationem hominis res ab eo contrectatas, & etiam pulverem calcamentorum aquâ mixtum, morbis non semel optimo successu adhibuere.

CAPUT
XII.
Ex Cordu-
benſi Colle-
gio utiliter
excurritur.

1642.

De ſiviv
Quarti inco-
larum quo-
riandam mo-
ribus.

ANNO millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, binii Socii ad Iustrandam Cordubensis ditionis partem ex urbe emissi, magnum operæ pretium reportavere. Multis in locis fctæ per plures annos panitudines, & pellicatus in legitimas nuptias commutati sunt. Multi conscientiz pacem totius vitæ expiatione quæsierunt. Ferè omnes peccata duobus proximè elapsis annis commissa, quòd Sacerdotes defuissent, facti sunt. Postquàm ad fluvium Quartum penetravere, alter è Patribus de gentis moribus sic fermè ad unum ex amicis rescripsit. *Indi, inquit, Quarti fluminis accole, Pamparum, Guarporumq, Mendocinorum finibus obiacent. Avita Idolorum superstitionis tenaces, vultus suos adsciticis coloribus deturpant potius, quàm pingunt; vidui præsertim viduæq. Res verè sacras execrantur, liminares nostræ Religionis præces, & decem Divina legis mandata, psittacorum adinstar deproperant. Multi cum demone paciscuntur. Radicibus incantatricibus in omne scelus necesq, abutuntur. Singulis pagis præest Archimagus, cui incumbit ægros invisere, è quorum corporibus fingit se corruptum sanguinem sugere: & ut id fecisse videatur, putridum quid ore prius aliunde haurit, quod, ubi ægras partes sugendo percurrerit, ev-*

mit

mit, demptamq; sic morbi causam mentitur. Adonidis & Veneris, artibus dedita gens est. Viri feminas herbis plusquam Colchicis ad putida inventa alliciunt. Famina præacutus & digitalibus spinis naves aliàsve teneriores corporis partes pungunt, donec sibi copiosum sanguinem elicuerint. Quo in vasculo excepto, magicisq; pulvisculis asperso, extremam totius corporis cutem quasi rubricetâ intingunt, præsertim puellæ: & hoc purpurissotam potenter lenocinantur, ut turpem victoriam ab aspectantibus ferè semper reportent. Crudelitas gentis plusquam barbara est: Sepius se viri ad singulare certamen prædicant: duelli leges hæc sunt. Pilam lapideam in angulos decisam oblongo funi inserunt, diuq; rotant Monomachi, tum pedem pedi conferunt, & caput nudum ambo demittunt, ictum alternatim fronte excepturi, nisi alteruter primâ vibratione cadat. Qui prior ferit, is timidior debiliorq; reputatur; quamvis interdum unicâ rotatione antagonista prosternatur. Sic antequam primam percussionem faciant, diu Gallinaceorum in morem immoti persistunt. Victori inconditis clamoribus applaudunt spectatores. Lasus si vulnus curat, infamie notam incurrit. Aliud etiam roboris experimentum faciunt: nam sagittam per ventris cutem adigunt, & ceu fores acus, longo post intervallo educunt. Horum hominum aliquot ætate jam provectoros, qui hæc scripsit, salutaribus aquis abluit. Matrimoniorum illegitimo ritu contractorum valori consuluit, præstigiola instrumenta pluribus ademit, combussitq; Socio interim altero in perditos mores vehementer utiliterq; declamante.

EX Esterensî Collegio sacri piscatores retia sua projectum ivère in aquas fluminis Salsi, ad cujus ripas duodeviginti Indorum pagi numerantur: & impleta ibi piscibus naviculâ, ad flumen Dulce properarunt. Piscacionis Apostolicæ in utroque flumine fructus fuit, quater mille à peccatis absoluisse (quorum quarta pars totâ vitâ conceptum virus salubriter evomit) Ducentos Baptismo ablutos, aliquos sub conditione relosos, centum paria matrimonio conjuncta fuisse. Ubi frequentes conciones habitæ sunt, multorum cum utilitate, præsertim puellæ Indæ Tucumanensis, quæ post auditum unum è nostris Patribus de castitatis bono publicè differentem, animo firmiter destinavit tantæ virtutis divitias diligenti cautione, & si opus foret vi defendere; quod nihilo secius, quàm proposuit, præstitit: nam ab nebulone violenter ad scelus sollicitata restitit, & se potius scædè lanarij flagris, quàm Virginitatis thesaurum sibi adimi, permisit. Inde concionator nobilissimam prædam è dæmonum faucibus eripuit. Nam cum argumentis evicisset, panem Angelorum esse præsentissimum antidorum contra Averni venenum, effecit ut quidam perditissimæ vitæ homo laudatam medicinam scædissimo ulcere quæretet, qui fastus per multos annos succubo dæmone in quotidianam libidinem abusum se fuisse, ideoque jam diu salutis spem deposuisse; addidit, pro concione, illapso in mentem Divinæ legis radio inductum, ut flagitaret admitti ad mensam, quâ non ægrè post expiatis animæ sordes impetratâ, ne semel quidem deinceps ad turpe horrendumq; commercium Infernalem puppim rediisse.

IN Esterensî Collegii villâ Horatius Morellius vitam finivit Apostolicis laboribus gloriosam. Consentia in Calabriâ olim nobilibus ortus parentibus, Romæ adolescens laureâ utriusque juris jam donandus, Societatem iniit. Summam in eo lenitatem indolis, comitatemq; agendi, jucunda oris suavitas & hilaritas perpetua condiebat, mirâ congregientium voluptate. Factum fictumque erat ipsi ingenium ad omnem exercitationem virtutis: in primis verò ad Apostolicarum missionum egregiam functionem. Septem annos integros apud Calchaquinos, Indorum pertinacissimos, posuit, summam in corpusculum severitatem exercens, nam tritico turcico, tuguriolo luteo, & humicubatione contentus, continuæ orationi intendebat, aut laboribus. Vix latum unguem eâ in regione ab Martyrio abfuit. Alias item variis ex Collegiis expeditiones pro bono animarum adorfus, iisdem virtutibus exornavit: gloriosæ necis & laborum avidissimus semper fuit: atque adeo ad suos Calchaquinos perpetuò anhelabat. Placuit tamen Divinæ bonitati hominem emeritum è villa Collegii, quam spiritualiter excolebat, ad cœ-

DUELLIIUM
MODUM.

CAPUT
XIII.
Esterensium
Societorum
expeditio-
nes.

Castitæ pro-
pugnata.

Eucharistia
viti.

CAPUT
XIV.
Horatius
Morellius
moritur &
laudatur.
Horatii in-
dolis.

Missiones.

Mors.

lestem Jerusalem placidè evocare. In ultimo agone rogatus num libens moreretur: *Quidni*, inquit, *si mors est ad vitam aeternam via?* atque hæc fuit ultima vox morientis.

CAPUT XV.

In aliis Collegiis res geitæ narrantur.

Excursio ad Planos.

Pertinax castigatur.

Mulier in peccato mortua.

Liberalitas Calistus repensa.

Francisci Gonzales Pachoni vocatio.

Pueri exemplum nitide.

Maria Virgo suspensum impendit.

CAPUT XVI.

Ludi seculares celebrantur in Hispanorū urbibus.

Legitimè.

AB Riocensibus Sociis ad Planos fructuosè excursum est. Plani in minimè ardua montium juga: extremam corporum egestatem patiuntur, vix eorum aliqui tuguria habent, sub diò, aut in antris passim vivunt. Animarum indigèntia periculiosior illis, quàm corporum est: nam antequam Didacus Boroa eò Socios mitteret, quinque integris annis Sacrorum subsidio cauerant. Ex inculto hoc & veribus horrente solo, multi lætæ segetis manipuli collecti sunt, adhibitâ gnaviter sacramentorum falce. Ex excursoribus unus accersitum miserat Indum hominem è tuguriolo aliquantum distante, ut cum Divinorum mysteriorum participem faceret: venit ille, sed nescio quâ de causâ, benè monenti reluctans, eò unde venerat cum peccatorum pondere rediit, in reditu equus, quo vehebatur, ac si continuati ponderis impatiens esset, infessorem excussit, quo casu miser sibi brachia & cura fregit, exemplo docturus periculosum esse contra Dei, per suos præcones vocantis, stimulos calcitrare. Gravior etiam fuit Indæ mulieris casus, quæ postquam turpissimis libidinibus diu fræna laxasset, nec se sineret aut conscientiæ mortificatione, aut cælesti per verbi Divini præcones admonitione, ab effræni cursu sisti, tandem in ipsa peccati turpissima actione vitâ derepentè privata est; sceleris conficior ad meliora converso. In Collegio Boni-aëris Rector injunxerat, ut toties quoties aliquid opis egeni flagitarent, illic præberetur, nullique oleum, vinum & triticum denegaretur. Quam liberalitatem rependit Deus novis beneficiis: nam cum ex continuis largitionibus oleum, vinum, & triticum deficere cepissent, movit quorundam civium animos, ut tantum earum rerum ad Collegium mitterent, quantum œconomicis rationibus novisque largitionibus sufficeret. Quibus accessit donatio novem millium aureorum facta ab Francisco Gonzales Pachono, paulò antè mortem in Societatem nostram recepto. In hoc portu, uti in universis hujus Provinciæ sedibus factitatur, solent Socii, maximi Jejunii tempore ingruente nocte, narratione alicujus patheticæ historiæ animos auditorum ad Dei timorem & voluntariam castigationem aliumve pium affectum excitare; cui rei, curiositate magis, quàm pietate ductus, cum interfuisset vir primarius, vidissetque puerum sexennio minorem, & alterum septennio non majorem, humeros suos flagellis scarificasse, non pueriliter: ita per-motus est, ut assereret se sine pudore ferre non posse, pueros sexennes in innocentes humeros tam severè animadvertere, improbamque ipse cutem genialiter curare; ex eoque ad severiora converti cepit. Ibidem suspendio ærumnosissimæ vitæ, quam ducebat, finem querere destinabat non-nemo, & jam resti collum innodarat, quando derepentè è loco, in quo violentam mortem sibi machinabatur, deturbatus, vidit ponè se Dei Matrem, cui quotidie corollam ex rosario piè innectebat; eoque spectaculo recreatus, à proposito cessavit, & conceptum crimen apud nos purgatum venit. Sed ab nimium seriis lubet tantisper animam avertere, & spectaculo ludorum pro instauratione primi nostræ Societatis sæculi institutorum tantisper accommodare.

atque

atque sine additamento binarii centenarium celebrasse dicemur, non quidem parum cum Romamajestate, non tanto sumptu quanto Hispania, minori ingenio & alacritate quam Gallia, jejunius quam Germania, minus erudite quam Belgium; sed non minori pietate, non frigidiori voluntate, nec conatu dispari. Corduba, Provinciae caput, octonos dies lucem Divo Ignatio sacram subsequentes celebrando centenario elegit, civibus propensissimis animis operas & apparatus conferentibus. Solemnis supplicantium ordo per plateas Holofericis vestibus, arcibus triumphalibus, & altaribus opiparis exornatas, processit. Concio habita ab Illustrissimo Tucumanensi Episcopo docta, & tota in laudem Societatis concinnata. Ex arte vibrati ignes. Columna in concursu quatuor platearum Divo Ignatio erecta, ex qua ipse canna missili ignem artificiosè in remotam hydram gigantemque ejaculabatur, pullulantem hæresim, & infidelitatem ab ipso victam docebat. Interloquutores in scenam producti. Festis ignibus coronata turris; ludi equestres instituti. Nec infima laus ingeniorum fuit, Orationibus & Poëmatibus nostræ Societatis laudes decantantium; quæ post sæculum, integra dicta est; quia ut juventus aquilæ toties renovata, in senio incorrupta, quia putrida membra semper resecurat. Ideo in ore omnium maxima, quia professæ est semper se esse minimam. Toti mundo nota, quia latere semper voluerat. Post infinita prælia victrix, quia bella Domini semper pugnaverat. Eò vegetior, quò proprii sanguinis prodiga magis. Eò doctior, quò liberaliùs doctrinam profuderat. Eò honoratior, quò constantius omnes honores respuerat. Hæreticorum terror, quia amica veritatis. Barbarorum amor, quia magistra humanitatis. Dæmonum odium, quia prædatrix animarum: & alia id genus Societatis singulares res complectentia. Collegium Boni-aëris etiam supplicationem instituit, qualis illo loco nulla antè nec cultu frequentiave hominum, nec pietatis religionisque specie visa unquam est celebrior. Et quia Societas nostra à Christi Corporis veneratione sumpsit incrementum, in hujus honorem ludi facti sunt, in quibus nihil ad apparatus desideratum est. Currus musci & triumphales per urbem ducti. Inter res ingeniosissimæ inventionis productas, una omnem expectationem superavit. Pueri primæ Litteraturæ candidati, per decades distributi, Gigantomacho dæmoni ludibundè insultabant, fractas ipsius vires ab Divo Ignatio & ejus successoribus dictitantes. Idem præstabant Indi & Æthiopes circum specie ferocissimum dæmonem saltitantes, & ope Societatis imbellem factum concinentes. Nec alia Collegia officio suo defuere, quæque pro se amorem erga Matrem suam ostendere conantia. Quin & sedes apud Indos positæ pro modulo sæculum nostrum celebrarunt.

DIVI FRANCISCI Xaverii colonia ad Urvaicam posita festivitati dedit initium. Evocati ex omnibus Paranae & Urvaicæ oppidis Socii, & oppidorum primores, variis hilariorum imitamentis excepti sunt. Profestum celebre fuit decantatis melodicè vespers; nox ignibus festivis claruit. Dies arcus triumphales, altaria extemporalia, multi generis choreas, & ludicras exercitationes ingeniosâ varietate vidit. Sacro-sancta Eucharistia diu sub umbellâ exposita patuit. Latine & Guarane declamatum planè eleganter. Pomeridiano tempore Mbotoreenses advenæ comicam scenam dederunt, in quam Mamaluci consilia de depopulatione faciendâ agentes, actu præliantes, ignominiosè cæsi, fugati, punitique induci sunt. Interjecto tempore altera ad Urvaicam Societatis colonia, pro centenario nostro ornando, coram iisdem utriusque fluminis advenis, multa exhibuit lætitiæ singularis signa, inter quæ sexcentos omninò arcus, quales in triumphis fieri solent, excitavit, & ex hemicyclis res omnis generis in gratitudinis symbolum appenderrunt. Ad Paranam eadem fuit Neophytorum erga Societatem institutricem suam gratitudo, coram evocatis Patribus & Indis ex variis oppidis, armilustrium institutum est. Chora à militibus habitæ, quorum singuli litteras singulas nominis Ignatii in clypeo præferentes, præcogitatâ felicitate anagrammaticè ejusdem titulos efficiebant. Post alia multa, sub noctem pugna navalis prælucentibus innumeris facibus exhibita, celebritatem inibi terminavit. Suam paulò post inchoavit

*Corduba
præis exem-
plo.*

*Societatis
encomia.*

*Collegii Bo-
ni-aëris pia
exercitia.*

**CAPUT
XVII.**
Ab Indis So-
cietatis pri-
mum sæcu-
lum etiam
exornatum.

*In S. Xaverii
oppido.*

Et aliis.

Hispania.

Incarnationis oppidum, ingeniosè sanè, & ad Indorum genium accommodatè. Ubi convenère advenæ, drama statim datum, cujus argumentum celebrandi centenarii consilium fuit. Ex scena ad deambulationem itum, quæ spectacula præbuit non illaudatæ inventionis: nam ex improvîso Polychronius Gygas, enormis magnitudinis, promissâ barbâ, & canâ cæsarie, centenarium repræsentans, centum secum pueros trahebat, variis coloribus pictos, multiplici dissimilitudine Societatis officia significantes, & in laudes Polychronii modulatim subinde prorumpentes. Aliquantulum progressis, armentum centum bouum, non sine symbolo, occurrit. Deinde per centum arcus triumphales, emblematis conspicuos, ad templum processum est; in cujus limine centum panes oblatis sunt: ara princeps centum luminibus conspicua erat, & his omnibus præfixa Societatis centum encomia. Suprà templi valvas tres statuæ visebantur: media Societatem, collaterales Sapientiam, Pietatemque præseferebant, cum hac Epigraphe: *Centenaria Societas triumphat, Pietate duce, Sapientia comite.* Inter cætera, Latina Oratio omnium plausum consequuta est, cujus synopsis hæc fuit. Sex Generales Societatis laudati, prærogativa ejusdem & insignia facinora explicata: spolia de hæresi, infidelitate, & impietate reportata, ostensa; Christi in Societatem favores exhibiti. Ingens deinde currus triumphalis productus, quem sex monstra ducebant. Currui infidebant Societatis Heroës. Triumpho applaudebant Pontifices, Cæsares, Reges, populi, & etiam Cælitæ. Quatuor rotæ vota quatuor, aurigæ Generales, Societas veste candidâ puritatem intentionis ob quæsitam majorem Dei gloriam designans, in suprema currus parte ferebatur: cui obviam, tanquàm sponsæ, processit Christus Matre comite. Finem drama imposuit felicitatis futuræ prognosticon. Hæc de ludis satis.

CAPUT
XVIII.
Conjugum
felix trans-
fugium.

Barbara se-
mina pias.

AD Urvaicam pergebant Mbororeenses, Christophoro Altamirano adnitate, utilitatem facere, multis è fugâ retractis, aut ad oppidum ex paganismo reductis. Inter alios multos non tacendus mihi est Mbororeensis Indus, qui adhortante Niezuvio, insigni præstigiatore, & Rochi Gonsalvii necis machinatore, ab Christianâ religione ad avitos ritus transfugerat, uxore & liberis ad Niezuvium secum tractis. Niezuvius, ut perfugam indissolubiliter irretiret, multas pellices attribuerat, quibus ne prohibitu abuteretur, fecere Mamalucorum incursiones, Niezuvianos asseclas continuo infestantes. Cùmque propè esset, ut ab prædonibus turpis desertor caperetur, septem vulneribus confossus, ex eorum manibus sese proripuit, & fugâ ad nos postliminiò directâ, salutem animi corporisque invenit. Tantæ felicitatis præcipua causa post Deum uxor fuit, quæ toto quinquennio, invito animo fugientem maritum comitata, nullo die omiserat globulos Marianos orando percurrere, Superùm Reginam flagitans, ne se, maritumque, sine Christianorum subsidiis ex hac vita migrare permetteret. Quod ut efficacius ab afflictorum Matre impetraret, spondebat se fidem maritalem servaturam; quod in tanta vivendi licentia non caret heroicâ laude. Audita fuere ab Misericordiæ Matre pia mulieris postulata, quæ ab Mamalucis toto anno investigata inveniri nusquàm potuit; & quamvis sæpè febricitaret, ferè semper tamen in periculis sentiebat cælitus sibi vires augeri, quibus in abdita sylvarum profugeret, latronum cupidinem eludens. Tandem post varios casus ad Mbororeum delata, & paulò post ultimis Sacramentis munita, non sine spe salutis animam exhalavit. Antè mortem Sociis affirmavit, ejus Sancti nomen schedulæ inscriptum, quòd antequàm cum marito fugeret, in fortem menstruam pro more Marianorum mancipiorum ex urna eduxerat, toto quinquennio tanquàm sacrum amuletum gestasse, & in quovis periculo deprompsisse, opemque ab Sancto petiisse, nunquàm frustrato eventu. Sed aliud sub jocio multò memorabilius.

CAPUT
XIX
Dux puellæ
fugæ è ca-
pivitate
elabuntur.

PERFIDA prædonum phalanx maximè reluctantes puellas sorores, tredecennem unam, alteram decennem, in servitum trahebant. Illa, quòd fugam meditari videretur, flagris bis immaniter cæsa, colloque revincta, injustos dominos sequi coacta est; donec centum à patria leucis, cùm jam retrogredi non posse cre-

deretur,

deretur, vinculis soluta, ad escas sylvestres quærendas cum aliis captivis, deficiente viatico, ire permilla est. Puellæ hac specie libertatis inescatæ, & insuper infame servitium detestatæ, in mentem venit, benè se facturam, si de fugâ cogitaret. Unica fororcula inter prædones relicta conceptum fugæ desiderium perturbabat; dumque animo pensitaret quid sibi conducibilius foret, an sui solius libertas, an fororis in captivitate confortium; hanc videt ad pabulandum etiam emissam rectâ ad se venire, communicatoque consilio, ambæ per ingentem inanemque centum leucarum solitudinem, tygribus & feris panè tantum perviam, densis nemoribus per intervalla horridam, adolescente uno utriusque nepote (qui se illis ita instigante Deo conjunctum venerat) comitante, fugam è vestigio arripuerunt. Noctu incedebant, nocturni horrores, quam diurni calor patientiores. Ab trito itinere consultò deflectebant, ne prædones vestigia sua telegentes è fuga revocarent. Solent Gualachi, Indorum ferocissimi, per hæc deserta loca aut venando, aut latrocinando excurrere, quorum manus noctu silendo progredientes feliciter evasere. Post pauculos dies radicibus ignotis & tenerioribus arborum foliis victitandum illis fuit. Post mensem integrum ad Urvaicam tandem vitibus defectissimi pervenere, in cujus littore cymbam reperere non multò magis quam trium capacem, rimas undequaque agentem; quibus pingui limo obductis, sine remo & velo, sine gubernaculo & duce, se secundo flumine labi permisere. Processerant aliquantulum, quando alteram cymbam longè vident adverso fluvio totis remis ascendere, cujus gubernator ambarum fororum pater erat, qui paulò antequam hæc contingerent cum uxore & filiis ex eadem servitute Mbororeum transfugerat, & gratiæ baptismalis factus particeps alios jam, ut ejusdem boni consortes fierent, cum Apostolicis excursoribus per diversa loca repentinus animarum indagator investigabat. Puellæ cymbam hanc Mamalucorum esse arbitantes à fluminis cursu declinavere, & manibus pro palmulis utentes, patris manus, quem maximè quæritabant, in littorales sylvas dilapsæ, evitare: Mbororensibus, & ambarum patre, diu quæsitâ prædâ frustratis, eò unde venerant redire coactis. Sed fugientes puellæ in alterum ejusdem consilii excursorum manipulum paulò post incurere, à quibus se non gravatè portari concedentes, eo temporis momento Mbororeum ingressæ sunt, quò earum pater ex utili licitaque piratica redibat: qui ut filias & nepotem vidit, agnovitque, uberrimè primùm flere, deinde carissimum ternionem expansis ulnis amplecti, tantâ teneritudine, tantaque gestientis animi significatione, cœpit, ut omnes incolas ad rei novitatem acciverit: inter quos utrarumque puellarum mater accurrens, nescia suæ felicitatis, ut coram se perspexit, quas sine dubitatione hostium prædam esse noverat, diu sibi credere noluit; donec palpsans & oculos fricans, somniique suspensionem deponens, supra quam dici potest tenerimè filias ab se genitas amplexa est. Nec fratres minori alacritate sorores exceperunt; omnibus simul insperatissimo occursum attonitis. Nostri Patres advenas ad templum doctrinâ & moribus Christianis imbutos, non diu post solemnè pompâ Baptismo initiavere. Denique parentes in grati animi testimonium carissima pignora MARIÆ Cœli Reginae, afflictorum alylo, conceptis piisque verbis dedicavere.

*De fugâ de-
liberant.*

*Cymbam re-
periunt.*

*Ab patre suo
declinant.*

*Et ab matre
sua agno-
scentur.*

*Baptizan-
tur.*

CAPIT
XX.
Neophyto-
rum vexato-
res casti-
gantur.

*Perfidia præ-
mium.*

POTENS Urvaicæ Casiquius Religioni Christianæ, adeoque Societati infensus, amicitiam cum prædonibus idè iniverat, ut utrique noceret; & eò processerat odium, ut aliquoties perforarit navim, in qua navigabat, multis è popularibus suis per summam perfidiam prædonibus traditis. Mamaluci, injustæ utilitati velificantes, in incitamentum continuandæ perfidiæ hominem inani potestatis titulo totius Urvaicæ, circumfluentiumque fluminum dominatorem, tradito ducali baculo, suâ, hoc est nullâ, autoritate, acclamavere: qui umbratili dignitate ferox, per plures annos ingentibus damnis Neophytorum nostrorum finibus illatis, non parum rem Mamalucorum auxit. Donec tandem, exigui perfidiæ pretii pertæsus, turpi amicitia nuncium remittens, cum fidissimis satellitibus fugam capefferet: è qua retractum, proditorisque suspicione insimulatum, & nequicquam antiqua servitia obrudentem, Mamaluci obruncarunt; dæmonum more, qui obsequia

sibi

sibi ab mortalibus præstita acerbitate suppliciorum compensant. Cæsiquius alter, protervâ calumniandi prurigine, & corporis enormissimâ mole famosus, jactantiâ, quâ etiam multum pollebat, Patres nostros ad necem, & præstantissimas Christianorum scæminas ad libidinem, destinare solebat, affirmans se non quieturum quoadulque Urvaicæ & Paranæ colonias evertisset. In ejus loquacitatis vindictam, Deo irato, tandem pœnas dedit: nam eo die, quo insolentissimè in nostros debacchatus fuerat, Mamaluci uxorem ejus crudeliter trucidârunt, & eodem fermè tempore dum nescio quid in sylvis agitaret, crux sibi fregit. Ad inconditos læsi hominis clamores accurrere Mbororœenses Indi, illac iter facientes, qui indubiè sumpsisset de notissimo sycophanta supplicium, nisi unus è Sociis, illac quoque fortè permeans, vindices manus repressisset, docens malum bono à Christianis rependi debere. Jussit itaque hominem ad oppidum deferri, ubi cum Catechesi mansuetudine imbutus, ex lupo, Sacramentorum ope, ovis effectus est. Japeïvenses exploratores aliquot familias, nomen Christo daturas, in oppidum suum induxerunt. Neophytus adolescens Gualachum, ab tygride laceratum, in sylva Sacramentali aquâ legitimis verbis, quæ sæpius à Patribus dum sacristam ageret inaudierat, abluit: & pauculi alii ex eadem natione Fidem profitentes Baptismum meruerunt. Apud Paranenses & Urvaicenses, Socii hoc anno bis mille & septingenta circiter capita sacro Fonte immersere.

*Sycophanta
pœna.*

*Bis mille &
septingenti
baptizantur.*

**CAPUT
XXI.**

*De Alfonso
Nieto de
Herrera.*

1643.

*Vocatio ejus
ad Religio-
num.*

*Heroicum
factum.*

*Cœlitus com-
pensatum.*

*Lemures Di-
vi Ignatii
ope abacti.*

CORDUBENSIS Collegii rem familiarem non parùm minuit infesti aëris inter-
peries, pecoribus æquè ac hominibus infesta, sed auxit Alfonso Nieto de Her-
rerâ, variis in republicâ functi muneribus, in Societatem nostram admissio, qui
septuagenario duobus annis minor, quadraginta post uxoris mortem diebus, do-
natis viginti millibus ducatorum, frater noster effectus est. Magnum momentum
attulit tam sano consilio ejus nepos & hæres, nuper ex Europa advectus, qui cogitandum senem adoratus, candidè aperuit, se institutæ navigationis pertæsum, pro adeptione bonorum adedè incertorum, imposterum ad portum vela velle vertere, ad quem, æternorum spe, JESU Societas invitaret. Ad hæc, lacrymis obortis, in amplexum nepotis bonus senex ruens, & se eadem consilia agitare professus, unanimi consensu Societatem nostram illicò ambierunt, & obtinuerunt. Quamquàm altiùs ego arbitror petendam esse hujus vocationis originem. Nam ante annos plures, cum noster Alfonso honestissimum in republica locum tenens, ab nobili viro temerè alapâ percussus, non sine verborum injuria, fuisset, & Magistratus percussorem in tetrum carcerem plectendum duci jussisset, nihilque propius esset quàm ut deformaretur: Alfonso Nietus, post spectatam domi nostræ in Cruce pro hostibus suis orantis effigiem, ita permotus est, ut in gemitus & lacrymas effusus, comitantibus pluribus civibus, ad carcerem convolârit, ubi ad hostis pedes provolutus, traditis in ejus manus litis adornatæ instrumentis, non ante destitit, quàm ab magistratu indemnitate impetraret; palam professus, si quid multæ pecuniariæ pro delicto reus solvere juberetur, se pro eo soluturum. Vix domum se receperat, quando ad eum confluxere gratulationis ergò Episcopus, & urbis primores, egregium factum prout merebatur in cœlum extollentes. Nec parcum fuit cœlum in cohonestando homine, & bonus Jesus creditus est idè senem septuagenario proximum in Societatem suam vocasse, quòd se heroicæ patientiæ imitatorum habuisset: & optimus vir perseveravit partem inter JESU Socios locum illustribus, virtutibus usque ad mortem exornare. Antequam Societati JESU se manciparet Divum Ignatium senserat beneficium. Infesti lemures susque deque domi ejus omnia habebant, lapidum iteratâ jactatione molestissimi, quorum importunitatis iocose impatiens, è Divi Francisci familiâ Monachus, qui tum bono seni aderat consolator, inquietis geniis improperat parcitatem, identidem dicens, si lapides projicere vellent, tales demum essent, quales Cholcalensis in Peruvia argentifodina, ducentas leucas distita, pateret. Nec mora, ingentem lapidem argenteis venis & cortice varium, vi magnâ ejaculantur, non sine omnium stupore: ob id adhibitis sacro-sanctis Ecclesiæ imprecationibus, syngrapha tandem D. Ignatii

infestæ

infestæ domûs parieti affixa est, optimo eventu, nam sub noctem incendium malitiâ lemorum domi excitatum civium diligentia sopitum est. Atque illud indicium fuit, perturbatores genios nusquam posthac auditos, majori igni celsisse. Alter civis eodem remedio lemures ab sua domo ablegavit.

CORDUBÆ novis ædificiis crevit domus. Sacellum privatis nostrorum usibus destinatum penicillo Belgico in eam elegantiam venit, quæ invidiam faciat Europæis; totum enim quantum est eleganti sacrarum imaginum serie vestitur, nisi quæ columnis basibusque jaspidem aut varia marmora imitantibus, per justa intervalla distinguitur. Columnarum stilobatis subsunt sedilia, opere tornatili: rectum coloribus & auro conspicuum modicè fornicatum operis architectonicis sustentari videtur, artè opticâ oculos fallente. Altaris præcipua laus, cui insidet eminens ex ligno inaurato solium, decenter arcuatum, toreumaticis laboribus in concham apertum. Eâ sede solemoni civium supplicantium conuersu, nec non Episcopo, Ecclesiasticorumque frequentia, apparatu magnifico donata est imago Virginis Immaculæ, peritissimi in Hispania sculptoris opus. Infra Virginis imaginem, in eleganti lypsanotheca, corpus Sancti Epimachi Martyris, huc urbani Octavi liberalitate nuper translatum, asservatur: infraque sacrum corpus opere continuato, loculo affabre facto, includitur Crux imagine Christi mortui nobilitatâ, quæ armatus in ultimo agone certavit Sanctus parens noster Ignatius, quæ Mutii Vitellesci Generalis in hanc Provinciam perpetuum erit monumentum. Altera imago Virginis sine macula Conceptæ, solemoni item pompâ in tyrociniâ sacello collocata est, quæ ita rapuit sodalis parthenii amores, ut coram illa castitatis florem Deo consecravit, quem ne tangerent alii amores constantissimè hæcenus prohibuit.

INTER has pompas Joannis Dias Oceanæ funus elatum est. Is magnâ olim parentum curâ educatus, octennis votum virginitatis, & paulò post Religionis aliquando incedæ, singulari in Indiis exemplo, concepit. Religiosus factus vitam ad Sanctiorum virorum mores conformavit; hæreditariis bonis festum Divorum Ignatii & Xaverii, in numerum Sanctorum nuper relocatorum, opiparè celebrari curavit; templum nostrum holosericeis tapetibus totum quantum est vestivit, & multâ pretiosaque suppellectile instruxit. Hierothecam Sanctissimo Sacramento asservando ex Hispaniâ magno sumptu advehi jussit: Collegium varis largitionibus juvit. In negotiosâ occupationum multitudine tranquillum quietæ cum Deo mentis orium semper habuit. Pauperes & indefensos contra potentiorum vim etiam cum periculo perdendæ æstimationis constanter defendit. Promissam virginitatem totâ vitâ conservavit, utilem virum, maturum cælo immaturè anno ætatis & sæculi hujus quadragesimo-tertio maligna phthisis extulit. Collegii Cordubensis sacri excursores inter res hoc anno gestas narrabant senes abs se repertos, qui à tempore, quo Tucumanorum ditionem Hispani subjugaverant, nulli Sacerdoti delicta sua detexerant, divulgato Sociorum adventu ex antris prodibant, promissâ barbâ, & cæsarie intonsâ spectabiles, cæterâ vermibus scatentes, & tabe pænè confecti; foediotes tamen animarum putredine in malis inveterati, jumenta potiùs, quàm homines: sed homines & jumenta salvabis Domine. Socii, interprete usi, belluini his hominibus antea vitæ pertæsis nostra sacra contulère: quibus magno solatio fuit occurrisse homini centenario, qui octoginta circiter annis inexpectatus, defectu Sacerdotum, vixerat, nullo tamen admisso gravi crimine; nam suâ conjugè contentus, nullius thorum, nullius bona appetiverat, rapueratque; & interrogatus ab uno è Sociis utrum Deum esse novisset? affirmavit. Rursum, utrum Deum aliquâ prece invocaret, respondit, se non alio cultu Deum adorare, quàm junctis manibus, & versùs Cælum protensis, identidem inclamando, Deus! Deus! Deus! nec aliam orandi formulam totâ vitâ aut se scivisse, aut usurpasse: rogatus, ut id quod solebat, faceret, acquievit illicò, & manibus cancellatim junctis, oculisque in Cælum directis, tantâ, ut apparebat, animi teneritudine Dei nomen iteravit, ut Patri lacrymas, sensumque pietatis, expresserit.

CAPUT
XXII.
De Collegii
Cordubensis
rebus.

Sacellum domesticum.

Statua Immaculatae Virginis.

Corpus Sancti Epimachi.

Crux Sancti Ignatii.

Alterâ imago Beatae Virginis Immaculatae.

CAPUT
XXIII.

De Joannis
Dias Oceanæ
vitâ, &
de missionibus.

Puer Virginitatem servavit.

Liberalitatem excoer.

Pauperes defendit.

Centenarii hominis innocentiam.

CAPUT

XXIV.

Iter frustratur ad Chaquensem Provinciam.

Joannes Franciscus Oloris moritur.

Ignatius Medina in opus intendit.

Mataguia conciliantur.

IN Collegio Sancti Michaelis apud Tacumanos, relicto tantum Sociis sui desiderio, nam cætera pauperrimus erat, fato præcoei ex mera caritate orto sublatus est Joannes Franciscus Oloris, profapia nobilis, patria Navarrus, religione insignis, promissarum imprimis virtutum cultor, tam putus & albus, quam nomen gentilitium. Animarum lucro indefinenter inhaviit. Ingarum linguam calluit, Tonocotanam missionis Chaquensis candidatus discebat: nam Socii sub idem tempus in Chaquensem provinciam intenti, magno ardore ad Apostolicos labores aspirabant. Ad quam provinciam ex propinquo explorandam, Ignatius Medina, Provincialis missu, Omaguacam contendit: unde Laurentium quemdam Indum, rerum agendarum satis peritum, tentatum misit Mataguarum animos, per quorum terras brevissimus erat in Chaquensem provinciam transitus. Porro Mataguaiæ quatuor oppida habitant, quibus præfunt totidem Casiquii æquali ferme potestate. Eorum nobilissimo Laurentius muneribus Ignatii Medinæ nomine oblatis, explicitisque adventus sui causis, effecit, ut vicinorum Casiquiorum conventus haberetur, in quo post varios utrimque jactos sermones, nemine reluctante, decretum est, non tantum Sociorum Jesu adventum æqui bonique consulendum, sed etiam procurandum; & ut id commodissime fieret, viæ compendium querendum esse, iterque Omaguacense communibus operis explanandum; rediret itaque Laurentius, & Ignatio Medinæ referret, dona & postulata Mataguais fuisse acceptissima, & ipsius adventum fore longè gratiorem; expectaret tantummodò dum sese peregrinæ aquæ in alveum recepissent, tum enim missurum se Omaguacam viarum duces, & comæatum; si Pater ferramenta secum adferret, rem gratam utilemque genti facturum. Sparso in vulgus Casiquiorum decreto, tanto plebs omnis exillit gaudio, ut quaquâ incederet, gratulationis ergò, Laurentio occurrerent. Anus, puellæque, hæ pudori conservando, illæ frigori pellendo, ut Patres vestitias largitiones procurarent, postulabant. Denique proclivia omnia ad rem bene gerendam videbantur: sed ea res ultra spem non progressa est; nam operatis ad hanc simul & Calchaquorum provinciam capessendam non sufficientibus, Provincialis adhibito seniorum Patrum consilio, revocato Ignatio Medinâ, decrevit Calchaquorum missionem continuandam, & Chaquensem omittendam, quousque Generalis Præpositus mitteret gentem novam in novam messem.

Expediit disturbatur.

CAPUT

XXV.

Apud Calchaquinos multa sunt memoratu digna.

Pueri corrumperuntur.

Christianorum nomina dolose imposta.

Sociorum constantia.

Utimba.

Cumbicha.

APUD Calchaquinos dæmon infensos Barbarorum animos in rem Christianam conservare satagebat, incolarum senioribus, quorum nutus apud juniores imperium est, generis humani hosti obstinate applaudentibus. Gens omnis, præter avitas superstitiones, nihil studiosè obit: pueri, qui ad speciem pii probique sunt, ubi primum se ad suos ex nostra disciplina receperint, ne umbrâ quidem probitatis reservatâ, ad perversos parentum suorum mores descedunt; adeò verum est, cum bono bonus eris, & cum perverso perverteris. Magnates, ne linguam suam discant Socii, omni ope contendunt. Dæmon sacra profanis miscere assuetus, ut Christianorum nomina infidelium prolibus recentis sine Sacramento imponerentur, efficiebat, ut cum adolevisset ignoraretur, utrum ritu Christiano nomen accepissent. Quæ omnia quamvis spem videantur adimere gentis aliquando convertendæ, tamen Apostolici viri considerantes Fidei propagationem humanâ æstimatione perpendi non debere, & ferè nunquam sine ingenti labore constantiaque peragi: spe projectâ in eum, qui dat verbum Evangelizantibus virtute multa, læti & alacres per hæc deserta loca euntes, mittere pergebant semina sua, fructum datura in tempore suo. Ferdinandus Torreblanca Hualfinam Calchaquinis vicinam vallem, & oppidula Saltensi ditioni subditâ lustrans, vix ullum reportavit operæ pretium, ob gentis perversitatem, inverecundis moribus & superstitioni pestinaciter inhærentis. Permissè tamen Barbari in suis terris Cruces erigi, sacella excitari, Sacraque coram se fieri. Petrus Patricius Utimbæ potentissimi Casiquii terras adiens, non pauca benevolentia pignora recepit; nam ipsemet Utimba iter facienti, honoris ergò, obstacula viarum amovit, uxoris & filiorum alloquium permisit, & in ædícula abs se antè condita, demptis crinium redimiculis, Sacra facienti interfuit.

Cumbicha,

Cumbicha, potens alter Casiquius, cum comitatu Socios adiens, multa præstitit benevoli animi monumenta. Quamquam, si vera volumus noscere, vix in præfentiarum sperabatur alius fructus, quam qui ex infantium morientium Baptismo subinde percipiebatur. Ex Riocensi Collegio instituta missio ad Palustres Indos non omnino inutilis fuit: nam, præter bene magnum expiatorum numerum, Barbarorum manipulus sacris undis ablutus est.

AD Paranam eadem erat Sociorum industria, quæ superioribus annis in conservandis Neophytis, & Ethnicis reducendis, quorum hoc anno bene magnus numerus, non satis distinctè mihi notus, immeritus est. In Sancti Josephi oppido immatura mors Patrem Petrum Marques Gallo-belgam, Insulis natum, ætate ac ingenio florentem, rapuit. Ante initam Societatem, præfecturam Ecclesiasticam, opimam sanè & honorificam, ab viro principe ultrò delatam, adire respuit. Expletis in Religione virtutum & studiorum experimentis, Græcas litteras & Rhetoricam Atrebatî cum laude docuit. A teneris unguiculis ad heroica facinora aspiravit. Martyrium incredibili cupiditate animi ambiens, sæpius ad Majores suos suo sanguine inscriptas litteras dedit, quibus missionem Japonicam Indicamque flagitabat. Atque ut id ardentissimè faceret, non parvum incitamentum addidit ejus matris lectissimæ matronæ prælagium; quæ in ultimo agone, ex vehemènti deliquio ut sibi reddita est, ad filium tum Societatis tyronem se revisentem conversa, in hæc verba prorupit: *Lubenter, fili mi, morior, quia cælitus didici te constanter in Societate victurum, & inter Anthropophagos moriturum.* Quæ Matris extrema verba in id quod optabat benigniùs contorquens, semper sibi persuasum habuit, vitam Martyrio inter Barbaros carnis humanæ voraces sibi esse finendam: licet mater non cruentam, sed quamcumque mortem inter ejusmodi homines prælagisset. Eriam Magnæ Matri **MARIÆ** carus fuit, à qua memoriæ tenacitatem obtinuisse creditus est; cum enim quotidianum scholæ pensum memoriter ægrè posset antè reddere, ut semel institit apud Cæli Reginam memoriæ fluxibilitatem posse sibi esse impedimento, ne in Societatem filii tanquam litteris ineptus adopraretur, tantam deinceps memoriæ felicitatem expertus est, ut, me teste, bene longam orationem, & unius horæ poëma abs se compositum, uno alteròve die memoriæ mandaret, & sine hæsitatione recitaret. Nec tanti beneficii aliquando vixit immemor: nam nulla de re magis, quam de titulis & amoribus Marianis loquebatur, animoque revolvebat. Animi corporisque puritatem usque ad mortem conservavit, adeò ut graviore culpâ animæ innocentiam nunquam maculasse asseruerit is, qui ipsius confessionem de tota vita in ultimo agone audierat. Quando de amplificando Dei regno sese loquendi occasio offerebat, eâ contentione id præstabat, ut satis appareret in generoso pectore heroicosignes includi, quibus fovendis Sancti Francisci Xaverii memoriam, tanquam flammularum Apostolicarum escam, frequenter adhibebat. A magnis viris in Belgio pro Sancto habebatur. Morbus lethalis lenta febris fuit, ex navigationis Indicæ incommodis medullitùs concepta, qui deinde adscivit biennalem disenteriam. Animam efflaturus, non sine anxii animi significatione ait, quæ est ista mulier, quæ immiscet se nostris choris. Expelle illam, cumque Socius baculum ac si mulierem veller abigere prætendisset, addidit, bene habet; & veniam errorum à præsentibus petens expiravit. Paulò antè mortem, cognito inter quosdam Urvaicensis Paranensesque Socios convenisse, ut superstitibus duodecim Sacra pro primo morientibus ex pacto facerent, ut inrer illos adlegeretur obtinuerat, lætusque tanto suffragiorum augmento, è vita discesserat. Confoederati omnes pacto sterere: sed unus Christophorus Altamiranus, Bororæi oppidi præfectus, quòd magnam cum moriente Parte pacti inæqualitatem concepisset, & quasi si illis non indigeret, pacta Sacrificia facere contempsit: non tamen impune; nam importunus exactor mox advit. Igitur Christophoro sudores insoliti, & insomnia suboriuntur, fragor in templo quasi hominis pulpitem concutientis tectique summitatem evertentis auditur: altare detegitur, & interjectis diebus infestiora signa inquietudinis præbita, & pleraque repetitis vicibus, ne phantasiæ lusus vide-

Infantes baptizati.

CAPIT
XXVI.
De vitâ &
Morte Petri
Marques.

Ejus patria.

Prælagium
matris.

Impetrata
ab virginæ
memoria.

Petri Mar-
ques inno-
centia.

Morbus.

Pactum.

Apparitio.

retur, repetita sunt. Denique cum bis in veste Jesuitica noster Petrus visendum se Christophoro Altamirano præbuisset, non antè quievit, quàm duodecim Sacra ipse peregrisset. Quinque hebdomadas tenuit infestatio, ut scias innocentissimis etiam opinione nostrâ mortalibus, sæpè non deesse in altera vita quod plectant. Didacus Boroa Exprovincialis existimabat ideò lustralibus ignibus tamdiu castigatum, quòd nimiùm ferventer & minùs ordinatè ante absoluta studia mitti ad Indos, extortâ per importunitatem missione, voluerit. Ibidem etiam iconculam è quercu Beatæ Virginis Foiensis, à Petro Marques è Belgio allatam, solemnè pompâ collocârunt indigenæ, cui adeò piè afficiuntur, ut non raros favores impetrare mereantur: certè quòd à peste generali his annis liberi fuerint, huic post Deum Virgini acceptum referunt, tam novo Orbi, quàm Belgio salutari.

Virginis Foiensis imago.

CAPUT
XXVII.
De rebus
Urvaicensibus.

Nicolaus Nienguirus Casiquius, domi bellique clarus; cui Tapensis Provincia cum adjacentibus populis, & Urvaicæ vastæ regiones, primam veri Dei notitiam debere se fatentur. Ipse unus tumultuantes Caarocenses ob Rochi Gonsalvii eadem compescuit, facinoris authoribus, ne graviora attentarent, sedatis. In periculosissimo cum Mamalucis prælio dexterum cornu duxit, & integrum servavit. Ad ceteras præclari Ducis dotes accedebat comitas tanta, & flectendis quibusque ingeniis dexteritas, nihil ut ejus imperio, tametsi de disciplina nihil remitteret, subditis posset esse oprabilis. Ne præda Mamalucis fierent, transmigrationem Tapensibus persuasit. Transmigrantes largitionibus, & omni officiorum genere, sibi devinxit. Leporem in colloquiis, & non præmeditatos sales, honestos tamen, adhibebat; unde vulgò honestatis prototypus inter suos habebatur. Ad funus ejus frequentandum ex vicinis oppidis confluxère aliquot Socii, & gentis primores. Encomiastes affirmavit Urvaicensis provinciæ subjectionem magna ex parte Nienguirio deberi. In Sancti Thomæ oppido fame grassante, ut ostenderent Neophyti se nequaquam de Divina providentia diffidere, per vias, quibus sacra supplicatio die Corporis Christi procedebat, triticum, legumina, & quidquid residui habebant, spargebant, ut hac profusione Divinam liberalitatem provocarent, quæ ab humana nequaquam vinci se passa est; nam undeunde venerit, exinde annonæ cæpit esse magis tolerabilis. Sparsum verò triticum sequentis anni abundantissimâ segete Superi rependerunt.

Cultores Eucharistiaæ castitatis adjuti.

CAPUT
XXVIII.
Franciscus Lupercius Itatinenses lustrat.

Justus Vansurkius fructuosè occurrat.

IN Conceptionis colonia imagines Christi Crucifixi, & Virginis sine macula Conceptæ, necnon Principum Apostolorum, & Sanctæ Theresiæ sudârunt. Ad sinistri prælagii omen avertendum, octonis diebus Venerabile Sacramentum omnium adorationi exhibitum, & pio apparatu auspice **MARIA** incrementum Sacrificium oblatum est, quibus officiis devinctos putamus Cælorum Principes: ab eo enim tempore nihil admodum sinistri nunciatum est. In eodem oppido morte sublatus est Nicolaus Nienguirus Casiquius, domi bellique clarus; cui Tapensis Provincia cum adjacentibus populis, & Urvaicæ vastæ regiones, primam veri Dei notitiam debere se fatentur. Ipse unus tumultuantes Caarocenses ob Rochi Gonsalvii eadem compescuit, facinoris authoribus, ne graviora attentarent, sedatis. In periculosissimo cum Mamalucis prælio dexterum cornu duxit, & integrum servavit. Ad ceteras præclari Ducis dotes accedebat comitas tanta, & flectendis quibusque ingeniis dexteritas, nihil ut ejus imperio, tametsi de disciplina nihil remitteret, subditis posset esse oprabilis. Ne præda Mamalucis fierent, transmigrationem Tapensibus persuasit. Transmigrantes largitionibus, & omni officiorum genere, sibi devinxit. Leporem in colloquiis, & non præmeditatos sales, honestos tamen, adhibebat; unde vulgò honestatis prototypus inter suos habebatur. Ad funus ejus frequentandum ex vicinis oppidis confluxère aliquot Socii, & gentis primores. Encomiastes affirmavit Urvaicensis provinciæ subjectionem magna ex parte Nienguirio deberi. In Sancti Thomæ oppido fame grassante, ut ostenderent Neophyti se nequaquam de Divina providentia diffidere, per vias, quibus sacra supplicatio die Corporis Christi procedebat, triticum, legumina, & quidquid residui habebant, spargebant, ut hac profusione Divinam liberalitatem provocarent, quæ ab humana nequaquam vinci se passa est; nam undeunde venerit, exinde annonæ cæpit esse magis tolerabilis. Sparsum verò triticum sequentis anni abundantissimâ segete Superi rependerunt.

IN Itatinensi regione magna facta est seges animarum, sex generosissimis Sociis, duce Justo Vansurkio, in ea demetenda strenuè occupatis. Provincialis Lupercius fluviatili itinere per Pataguarum fines eò ire ausus, magno adjumento fuit ad conservanda jam parta, & ulteriora quærenda. Unum ex duobus oppidis, Sancto Benedicto antè dicatum, in meliorem locum translatum, deinceps Divo Ignatio consecratum est. Alterum ab Virgine Foiensi nuncupabatur. Ad varia Ethnicorum loca Vansurkius prædatum per multos anfractus pergens, in remotissimis locis reperit pauculos mortales, qui ut Patrem cum comitibus conspexère, rati ex iis esse, quorum primum studium est captivare Indorum corpora, ex ejus conspectu præcipiti fugâ sese proripuerunt. Horum unum, & deinde alterum assequutus Pater, docuit se de eorum Societate esse, qui non corpora captivarent, ad animas donarent libertate. Quare cognitâ, Barbari in lætitiâ effusi, narravère Vansurkio, Alfonso Barfenam olim ante quadraginta annos à se visum, & exinde Patres ex eadem Societate ab se optatum fuisse: nec distulerunt eum invitare ad condendum in suis terris oppidum, futurum affirmantes, ut ad famam Paris de Societate **JESU** vicini populi lubentissimis animis Christianæ legis jugo colla submitterent. Nec res inter

verba

verba stetit, nam fama latius serpens alios & alios Religionis Christianæ cupidos allexit, in signum sinceræ submissionis capillitium deponentes. Tanta in spe dum versatur Vansurkius, ad Provinciam, Itatinenses pro munere lustrantem, falce in messe relicta, properare coactus est. Post discesum Provincialis ad eisdem rediens, invenit auctos numero, & fundandæ coloniæ, Religionisque capeffendæ avidissimos.

ITATINENSIVM rebus atexam expeditionem ad Villaricanos iis adjacentes, Majorum iussu susceptam. Octoginta leucis Villarica aberat ab Assumptionis urbe, unde Socii discesserant, in quo itinere perficiendo præcipuus labor fuit in lacu rium leucarum latitudinis superando: in cuius trajectu Patres umbilico tenus innatabant aquis, pluvia reliquum corpus madidante. Ubi desertam Insulam tenuere, in medio lacu sitam, duos dies madida in veste perstitere, tygride crebris assultibus circuitionibusq; novos advenas territane. Aqua corruerat comheatum. Tellus non nisi bufonibus, culicibusque aculeatis, importunissimè fodicantibus, scatebat. Præterea aer pestilens & imber, omnia denique elementa conspirare videbantur ut nobilem egregiæ virtutis materiam præberent. Lacu transmissio, in fluvium incidere exundatione tumidum, nec ante tranabilem, quam peregrinæ aquæ subsiderent: quo non sine ingenti periculo transmissio, alios & alios reperere trajectu difficillimos: per quos, Indis portatilem cymbulam natando succollandoque dirigentibus, Araciam oppidum prætervechi, Villaricam tandem peste infectam pervenere. Ubi deprompsit Apostolicorum virorum instrumentis omnibus, diu noctuque laborantes, multam utilitatem attulere. Urbe curatâ, longè lateque ad subcensitos pagos effusi fructum collegere amplum: donec Josephus Domenecus lue afflatus succumberet. In regno Valentia natus, à pueritiâ tam factus erat ad pios sensus gignendos, ut quoties insignis pictor volebat pietatem alicujus Indigetis, aut Angeli pulchritudinem exprimere, non alio quam Josepho prototypo uteretur. Ante decimum-quartum ætatis annum in Societatem cooptatus, absoluto cursu Philosophico, in Paraquariam navigavit, statimque instituit apud Provinciam, ut abs Theologicâ speculatione liber ad Indos mitteretur. Quo imperato, in Guairaniâ primùm, tum ad Urvaicam, denique in transportando, regendoque Purificatæ Virginis oppido ita se probavit, ut magnis muneribus capacem se probaret. Quare Superiores, facilitatis suæ pœnitentes, cum in Patre Domeneco percepissent ingenii vim & animi prudentiam cuius oneri capacem, non semel instituerunt ut se, quamvis grandævum, tantisper Theologicis speculationibus exerceri permitteret, quò ad summa Societatis vota promoveri posset. Frustratamen; nam animum ita intenderat in Indorum scopum, ut ab illo diverti nullo modo potuerit. In quibus iuvandis ita constanter cucurrit, ut felicissimæ mortis palmam invenit. De quâ morte sic Sacerdos externus ad Assumptionis Rectorem rescripsit. *Vitam, inquit, finivit P. Josephus Domenecus piè sancteq; Divi Pauli magnanimitatem in agone referens. Mortem suam præsiguit, & pio cum animi sensu præstolatus est. Sacramentis à me munitus in tenerrimo amplexu Christi Cruci affixi, cælum subinde suaviter intuens & IESVM nominans, animam exhalavit. Mortuus vivere videbatur, adeo mors nihil virum immutaverat propositi in vitâ tenacem. Multi reculas ab eo contrectatas pietatis ergo ambivere. Hæc ille. Nec defuit, ut fertur, post mortem adeptæ felicitatis indicium. Sed hæc res non satis constat. Michaël Gomesius cum morbo pestifero diu colluctatus, mortem ter telo minitantem tandem elusit, refectisque utcumque viribus, eò unde discesserat, grandibus meritis onustus rediit.*

CAPUT
XXIX.
Expositio
ad Villari-
canos.

Itineris diffi-
cillim.

Mori Jose-
phi Dome-
nici.

Ejus studia

difficilis.